

Föreningen för Västgötalitteratur

Meddelande

År 2009

NR 2

2009-06-15

De elva städerna i Västergötland

Illustrationerna i boken kommer från Västgöta Nationshus i Uppsala

1714 skrev dåvarande kyrkoherden i Järpås, Harald Ullenius *Hendecapolis Visi Gothica* eller **De elva städerna i Västergötland**.

Ullenius blev 1715 kyrkoherde i Timmele, prost 1723 och avled på juldagen 1731, några dagar innan han skulle fylla 62 år. Hans gravsten finns i Timmele kyrka.

Harald Ullenius var en mycket flitig författare, som tyvärr lät väldigt lite gå i tryck. Under hans livstid trycktes blott hans två disputationer, några personversar och en likpredikan; senare publicerades hans skildring av Skara brand 1719. Det allra mesta har förblivit otryckt. Warholm uppger i herdaminnet att Ullenius efterlämnade 39 volymer handskrifter. I Skara Stifts- och landsbibliotek

finns idag åtminstone 20 av dessa; i andra bibliotek finns enstaka volymer. Följande städer i Västergötland beskrivs av Ullenius: Göteborg, Skara, Mariestad, Borås, Vänersborg, Lidköping, Bogesund, Hjo, Skövde, Falköping och Alingsås.

Då denna beskrivning av de västgötska städerna är äldre än de flesta latinska topografiska dissertationer som finns för de västgötska städerna, är denna Ullenius skrift ytterst intressant och viktig att ge ut och ger oss en bild av städerna under 1700-talets första år.

Föreningen för Västgötalitteratur utger nu denna viktiga skrift. Den omfattar 110 sidor med inledning och kommentarer till texten av fil dr Benny Jacobsson, Uppsala.

Föreningen för Västgötalitteratur
Box 325, 532 24 Skara • Tfn 0511-165 40
Plusgiro 59 24 33-7 • Bankgiro 663-2574
E-post: sven-olof.ask@tele2.se
www.vastgotalitteratur.nu

Ordförande: Johnny Hagberg, Järpås. 0510-910 16
jarpas.pastorat@svenskakyrkan.se

Vice ordf.: Gerd Ljungqvist-Persson, Od. 0513-600 29
info@creadiem.se

Skr: Annicka Berggren, Söne. 0510-53 10 01
annicka.berggren@gotene.se

Skattmästare: Sven-Olof Ask, Skara. 0511-165 40
sven-olof.ask@tele2.se

Anders Franck, Göteborg. 031-25 26 82
franck@telia.com

Tore Hartung, Mariestad. 0501-18742
tore.hartung@comhem.se

Ritwa Herjulfsson, Alingsås. 0762-11 40 31
ritwa.herjulfsson@alingsas.se

Hans Menzing, Skara. 0511-126 43
hans.menzing@telia.com

Göran Ternebrandt, Hällefors. 0591-10159
goran.ternebrandt@telia.com

Clary Winberg, Trollhättan. 0520-748 19
clary.winberg@vgregion.se

Årsavgift 2009: Enskilda medlemmar 100 kr,
Äkta makar/sambor/institutioner 125 kr.

Meddelandet utkommer i februari, juni, augusti och december.

Ansv. utgivare: Johnny Hagberg

Vi hälsar följande medlemmar välkomna till föreningen:

Elsie Alnefelt, Västerås
Christer Andersson, Tibro
Sven-Eric Andersson, Skövde
Åke Bosved, Skövde
Gunilla Dymling, Vara
Gertrud & Arne Edsbacke, Vänersborg
Joakim Elfving, Göteborg
Gudrun Gustavsson, Önum
Curt-Ivan Karlsson, Alingsås
Anita Lund, Göteborg
Lars-Erik Löf, Axvall
Göte Malmberg, Tidaholm
Ritva Myllyluoma, Skövde
Per Nordenvall, Uppsala
Eva Olofsson, Hälsö
Rune Pettersson, Grästorps
Ingela Skarin, Mariestad
Göta Sundell, Vänersborg

Ytterligare en bokdonation till Föreningen

Frisörmästare Gunnar Klippås

Enligt upprättat testamente har makarna Brita och Gunnar Klippås, Mariestad, skänkt sin samling av västgötalitteratur till vår föreningen att försäljas vid bokauktion. De inkomna medlen skall enligt testamentet användas till att befrämja och tillvarata västgötalitteraturens utveckling. Den 29 april överlämnade Birgitta Klippås samlingen till föreningens ordförande och skattmästare. Gunnar Klippås avled 2007. Styrelsen riktar ett stort tack Brita Klippås.

Björngatan 17 A · 553 37 Jönköping
Telefon 036-34 04 70 · 036-418 94
Mobil 070-748 83 25

ÖPPETTIDER

Måndag – Fredag 13.00 – 18.00

Lördag 10.00 – 13.00

Andra tider efter överenskommelse

Köper och säljer: böcker, boksamlingar, vykort, äldre dags- och veckotidningar, småtryck, broschyrer m.m.

N. G. Strömbom

Komministern som plockade svamp och skrev turisthandledningar

Även detta år giver undertecknad i likhet med föregående åren en 14 dagars Svampkurs i Husaby och på Kinnekulle 1 - 14 augusti. Kursavgift 10 kr, god inackordering å Källängens gästgivaregård å 2 kr per dag i ett för allt. Närmaste järnvägsstationer Vinninga samt Lidköping, resp. 1 och 1 ¼ mil. Korrespondens med undertecknad under adress Fristadshed, Fristad, till den 7 juli, sedan Husaby, Källängen.

N.G. STRÖMBOM
Regementspastor

En annons med detta innehåll kunde läsas i Skara tidning sommaren 1884. Nils Gustaf Strömbom var sedan 1875 regementspastor vid Kungl. Älvsborgs Regemente, därav den tillfälliga adressen. Som regementspastor ålåg det honom att vara med vid de årliga övningarna på Fristad hed. Men han var också komminister i Husaby, en tjänst som han tillträtt 30 år gammal 1877.

N.G. Strömbom föddes i Norra Ving öster om Skara den 28 maj 1847. Hans föräldrar var sedermera kyrkoherden i Grolanda Nils Peter Strömbom och dennes hustru Regina Juliana Friberger. N. G. Strömbom gick i skolan i Skara och studerades sedan till präst i Uppsala. Han gifte sig 1872 med Elise Ählström, och tillsammans fick de (enligt Skara Stifts herdaminne 1850-1930 av L.A. Cederbom och C.O. Friberg) nio barn, fem söner och fyra döttrar.

Det som gör att många fortfarande känner till komminister Strömbom var att han skrev och gav ut flera böcker. Herdaminnet påpekar också att han ägde "en vaken intelligens, stark verksamhetslust och vetenskaplig läggning" och att han "hade lätt för att tala och skriva". Förmodligen var det en kombination av ett stort intresse för att skriva och forska och den rena nödvän-

digheten av extrainkomster som gjorde att han var så flitig vid pennan. Herdaminnet antyder detta: "Med små inkomster men stor familj nödgades han söka extra förtjänster utom kallet."

Strömbom redigerade en period en liten tidning som hette Folkbladet. Denna "Weckotidning för alla samhällsklasser" var närläggande Skara Tidning och utkom 1880-1885. Utgivningsbeviset för tidningen utfärdades enligt uppgift från Kungl. Biblioteket 1880 för boktryckaren Knut Richard Pettersson (sedermera Petré). Exemplar av denna tidning är sällsynta, och den finns till exempel inte på Stifts- och landsbiblioteket i Skara. Den lär ha haft ett varierande innehåll med, förutom nyheter och små notiser, predikningar och naturskildringar. Herdaminnet karaktäriserar den som en hembygdstidning. I en annons i Skara Tidning 1884 kallas den för "Sveriges billigaste veckotidning". Ett halvårs prenumeration kostade med predikobilaga 1,75 kr. Nöjde man sig utan predikobilagan kostade den 1 kr för samma period.

På Strömboms tid var det inte så vanligt att man åt svamp. Det fanns här och var en motvilja mot detta (jämför Gustaf Frödings dikt "Svampinjoner" i Räggler och Paschaser: "Tock ä öt svin"). Strömbom såg svampen som en outnyttjad resurs som rätt utnyttjad skulle vara till stor glädje för svenska folket. Strömbom berättar hur hans intresse för svamp väcktes: "Vid den första svampmåltid af i Sverige vuxen svamp, hvari förf. någonsin deltagit, serverades just sylldsvampen, som smakade förträffligt. Det var sommaren 1872 i Herrljunga, der förf. då var bosatt såsom vice pastor; han inbjöds då af en granne att afsmaka 'champignoner', hvilka denne sade sig hafva plockat på den närliggande jernvägen. Från detta tillfälle daterar sig förf:s första intresse för våra matsvampar, om hvilka han emellertid då icke egde den ringaste kunskap. Först flera år senare lärde han känna det rätta namnet på dessa s. k. 'champignoner'. Han föresatte sig då att i sin ringa mån göra hvad han kunde för att sjelf förskaffa sig och bland vårt folk sprida kännedom om våra matsvampar, och denna föresats har han efter måttet av sina krafter bjudit till att hålla."

1881 gav han ut en handbok om svampar, "Våra vanligaste svenska svampar, ätliga och giftiga: Försök till handledning i svampkännedom för nybegynnare". Boken följdes av nya upplagor 1882, 1883 och 1896. Delar av boken publicerade han som följetong i Skara tidning under rubriken "Våra bästa matsvampar". Inför ovanstående kurs skrev han i en artikel om svampundervisning (Skara tidning 26/7 1884):

"I årtal har undertecknad efter måttet af sina ringa krafter sökt utbreda kännedomen om den ofantliga nationalrikedom, som vi ega i våra matsvampar, i denna min sträfvan ofta stödd af Skaraborgs och flera läns K. Hushållningssällskap. Men om denna verksamhet kan sägas likasom om en annan, som syftar åt ännu högre mål: säden är mycken, men arbetarena äro få." Och han fortsätter: "För att i min mån bidra till undanröjdande af den stora bristen på svampundervisare har jag under de senare åren i början af Augusti här hemma vid min bostad anordnat en svampkurs på 14 dagar, afsedd att nödortfigt utbildade blifvande undervisare i svampkännedom och har jag hittills haft glädjen att se dessa kurser ganska talrikt besökta och af deltagarne omfattade med varmt intresse."

Strömbom för också ut i bygden och höll folkbildande föredrag. I Hangelösa hade 1882 bildats en förening med namnet

Enigheten och Strömbom besökte den. En gång diskuterades om det var lämpligt att ha mössorna på i kyrkan vintertid. Diskussion fördes och ”på förslag av regementspastorn Strömbom enades man om parollen: Mössorna på!”. Hösten 1883 anordnade Strömbom även en svamputställning i Hangelösa samt ”meddelade undervisning om svampar, hvilket åhördes med starkt intresse av mötesdeltagarna, däribland äfven fanns ett stort antal fruntimmer, som äfven under Herr Regementspastorns ledning tillagade svamp på olika sätt, och fann man svampanrättningarna av sådan godhet att man allmänt på samma gång erkände sig hafva lidit en stor förlust genom att ej hafva kommit till kunskap om matnyttig svamp förut och att man nu ansåge sig böra med ifver verka för att kännedomen härom måtte blifva alltmera utbredd” (ur protokoll från föreningen Enigheten, återgivet efter en artikel av E Karlberg i Västgöta-bygden nr 1/1957).

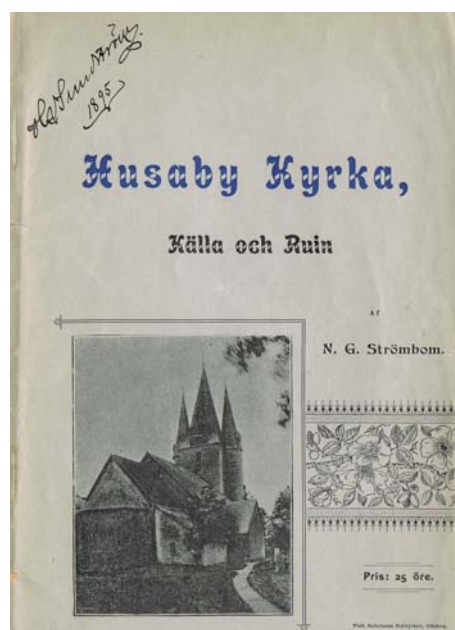
Strömbom gav också ut adresskalendrar för Älvsborgs och Skaraborgs län. Vardera kalendern omfattar cirka 400 sidor. Det måste ha krävt stora insatser för att samla in och sortera alla dessa faktauppgifter. Nästan med en suck skriver han i förordet till Skaraborgskalendern 1890 att han ”sedan December 1888 icke tagit sig en enda dags ledighet från kalenderarbetet eller nödiga embetsgörömmål”. I förordet till Skaraborgskalendern skriver han att han kontaktat ”mer än ett tusental af länets invånare” skriftligen, muntligen eller per telefon i samband med insamlingsarbetet och att detta tagit ”mer än ett och ett halft års trögt arbete”.

Strömbom var en noggrann man. Han påpekar att han ”allstädes sökt iakttaga den mest minutiösa noggrannhet och hellre offrat flerdubbel tid för att erhålla ett pålitligt resultat än sökt ernå tidsvinst på tillförlitlighetens bekostnad”. I förordet till Skaraborgskalendern tackar han alla som hjälpt till. Han skriver att han från alla håll mötts av ”tillmötesgående välvilja och uppmuntran”, förutom ”tvenne undantag”. Idag hade det varit roligt att veta vilka dessa undantag var...

”Skaraborgs Läns Embets- Affärs- och adresskalender” gav Strömbom ut i samarbete med Emil Karströms Förlag i Mariestad. Förordet har Strömbom daterat Husaby, Källängen den 25 augusti 1890. När nästa upplaga av Skaraborgs Läns Kalender utkom tretton år senare, 1903, var utgivaren Skaraborgs Läns Kongl. Hushållningssällskap. I förordet då sägs att Hushållningssällskapet ”af bemälda Strömboms sterbhus inköpt förlagsrätten” för denna kalender.

Elfsborgs läns adress-kalender utkom 1892. I förordet skriver han att även denna kalender tagit mycket tid och kraft. Men han påpekar också att han som verkande i såväl Elfsborgs som Skaraborgs län hade god lokal- och personkännedom. Han skriver: ”På grund af min säregna ställning såsom ordinarie embetsman inom båda länen kan jag säga mig vara både Skaraborgare och Elfsborgare på samma gång; jag har från år 1871 såsom extra ordinarie och från April 1877 såsom ordinarie regementspastor vid Kongl. Elfsborgs Regemente hvarje år vistats 2 å 3 månader inom Elfsborgs län, der jag dessutom tjenstgjort såsom extra ordinarie prestman på olika ställen under mer än 5 år”.

Den bok som Strömbom främst förknippas med är dock hans turisthandledning över Kinnekulle. Boken kom ut 1889 och är en klassiker inom Västgötalitteraturen. Den fullständiga titeln är ”Vägvisare för resande till Kinnekulle, Valle härad med Axevall och Varnhem samt Skara och Lidköping”. Detta var vid en tid då turismen började komma igång i Sverige. Svenska Turistföreningen hade bildats 1885 med uppgift att utveckla och underlätta turism, och då främst sådan som var knuten till natur- och kulturupplevelser. 1886 utkom första numret av Turistföreningens årsskrift. Det är i denna tidsanda Strömbom verkar. Han påpekar också i sin turisthandledning att han är ”Svenska turist-

föreningens ombud på Kinnekulle”. En del av upplagan gavs ut i häftad upplaga och en del gavs ut i röda, mjuka, klotband. Boken är försedd ”Med 2:nne kartor och 26 illustrationer m.m.”. Till boken hör en 48-sidig annonsbilaga, tryckt på mycket tunt och färgat papper.

Strömbom gav också ut en bok om Husaby kyrka: ”Husaby kyrka, källa och ruin. Kortfattad beskrifning till handledning för resande beskrifven” (Göteborg 1894). Även denna bok är ovanlig. Strömboms bok är den första i raden av turisthandledningar om Husaby kyrka. Den skulle som bekant följas av åtskilliga. I avslutningen på guideboken om Husaby kyrka väddar Strömbom om att kyrkan måtte restaureras och bli en nationalhelgedom. ”Här var dock en gång kristendomens och den kristna kulturens i Sverige vagga”, skriver han (är N. G. Strömbom därmed den förste som antyder att Husaby är ”Sveriges vagga”...?). Det skulle inte dröja ett decennium innan hans önskan om en genomgripande restaurering av Husaby kyrka hör sammades genom den stora restaureringen kring sekelskiftet 1900 (se kyrkoherde Magnus Åréns bok ”Husaby kyrka efter restaureringen jämte något om dess källa och ruin efter den senares reparation. Kort beskrifning”, Skara 1905).

Redan den 3 april 1897, inte fyllda 50 år, dog N. G. Strömbom på komministerbostället Kartegården. Han begravdes på Husaby kyrkogård. Gravstenen finns kvar och den står i höjd med tornet, söder om kyrkan, strax öster om Götörpstrappan. Enligt herdaminnet skall han strax före sin bortgång ha yttrat: ”Jag är blind och döv och ändå vid gott mod, ty jag vet, på vem jag tror”. Enligt Herdaminnet var en av orsakerna till att han ”bara” blev komminister att han ”kommit ut för tidigt och var med sin optimism och sin djärva natur alltför fri av sig”.

Idag torde hans predikningar vara glömda sedan länge, men genom sina skrifter lever han kvar. Många praktiska upplysningar i guideböckerna är naturligtvis föråldrade, men förvånansvärt mycket känns aktuellt. Strömboms entusiasm för det han skildrar gör böckerna levande och roliga att läsa ännu idag. Eller som den store kännaren av västgötalitteraturen, Jörgen Elgström, skrev i Kinnekullebygd 1976: ”Vad spelar det för roll om de genvägar som Strömbom rekommenderar är försvunna sedan länge. Att gå vilse med Strömbom är inte det sämsta”!

Göran Englund

Artikeln tidigare publicerad i Husaby hembygdsförenings årsskrift 2009

Dödsrunor/artiklar efter Nils Gustaf Strömbom i april 1897.

Svenska Dagbladet 25 april 1897

”En stark prest

var under sina yngre dagar nyligen afidne regementspastor Strömbom. Mer än en gång kom han helt ofrivilligt att lemna bevis herpå. Ett par exempel herpå må anföras skriver en meddelare till Elfsborgs läns tidning.

Pastor S. var nyligen kommen till s pastorat. I församlingen med samma namn fanns en medlem vid namn K-d. Denne var allmänt känd för sitt häftiga och retliga lynne samt benägenhet för gräl och slagsmål, påflugen och oblyg som han alltid var. En dag kom den unge pastorn tillfälligtvis in på en restaurant i U. Här befann sig äfven bl.a. hr. N. Utan vidare tilltalade han ”den nye presten” som ej förr ens sett K. Denne senare drar sig emellertid inte för att t.o.m. proponera att säga ”du” till pastorn. Huruvida denne nu fann sig förnärmad eller mindre beredd härpå svarade han dock avböjande. Detta naturligtvis mer än K. kunde tåla, hvarföre han började utfara i otidigheter mot pastor S. Och hade helt säkert anlitat ”knytnävsrätten” derest han ej helt plötsligt af pastorn medelst två starka armar blifvit utburen och i liggande ställning placerad på disken i ett närgränsande rum och der kvarhållen tills han fallit till föga, hvarefter pastorn lugnt gick sin väg i förvisning om att ha mjukat upp ett hårt hjerta.

Under sin tjänstetid i B. råkade pastor S. ut för ännu hårdare nappatag. Den gamle kyrkoherden var nämligen känd som en man med ovanliga kroppskrafter. På ålderdomen öfvergick det nästan till en mani hos honom att brottas och visa sin oförminskade styrka. Näraste föremålen härföre voro vanligen hans adjunkter. Dessa blefvo utsatta för mer än ett fuffens af sin förman, som alltid fick anledning att triumfera över sin bragd.

Så kom pastor S. som adjunkt skjutsad till den starke kyrkoherden. Ej mindre än sina föregångare blef den nye adjunkten i början utsatt för gubbens angrepp. Men här blef det ”håle mot håle” och bladet vände sig tydligen för den stridslystne kyrkoherden. Så berättas t.ex. att denne senare före gudstjensten en söndag tagit en promenad till kyrkan. På hemvägen möter han sin adjunkt med kapp och bok i handen stadd på väg till tjänstgöring i templet. Utan vidare stridsförklaring griper den gamle honom om lifvet i afsigt att lägga honom på den dammiga vägen. Den anfallne kastar kapp och bok och – båda ligga efter ett styft men häftigt tag i sanden. Den gamle kämpen kom dock under, hvadan dagens predikant hade lätt att resa sig och lugnt fortsätta till kyrkan såsom ingenting hade hänt.

Vid en predikan i B-nns kyrka råkade pastor S. att omkasta orden i ett bibelspråk och säga: ”Jorden är Guds stol och himmelen är hans fotapall.” Då predikaren sedan inträdde i sakristian vände sig en kyrkvård till honom och yttrade: ”visst ä’ pastorn stark, men se att vända upp och ner på himmel och jord det gick ändå inte.” ”Hade det gått hade vi väl fått vändt dem tillrätta igen” svarade pastorn klappande kyrkvärderna på axeln. ” Trots att det i artikeln hänvisas till ”en meddelare” till Elfsborgs Läns Tidning har jag inte kunnat finna artikeln där, kanske var den för kontroversiell för att införas i lokalpressen.

Stockholms Dagblad 1897, 7 april, onsdag afton

”N.G. Strömbom. I lördags afled å komministerbostället Kartegården regementspastorn, komministern i Husaby pastorat Nils Gustaf Strömbom i en ålder av nästan 50 år.

N G Strömbom, troligen ca 1890

Sistlidne höst angreps pastor S. af hjernsjukdom – tumör – och undergick en svår operation i Stockholm, utan att sjukdomen kunde hävas. Efterhand inträdde dövhet och blindhet och den så svårt hemsökte mannens kraft blef fullständigt bruten, till dess döden kom som en befriare.

Regementspastor Strömbom, son af kyrkoherde S. i Grolanda och hans maka född Friberger, var född den 28 maj 1847 i N. Ving aflade maturitetsexamen 1866 och prestvigdes efter i Uppsala avlagda akademiska examina 1870. 1876 aflade han pastorexamen, tillträdde komministaturen 1877 och ordinerades till regementspastor vid regementet samma år.

Han ansågs som en framstående svampkännare och har också i detta ämne författat årskilliga allmännyttiga skrifter.

Gift 1872 med Elsie Ählström sörjes den afidne närmast av efterlevande maka, föräldrar, syskon samt 5 söner hvarav den äldste är tandläkare, och 4 döttrar.”

Elfsborgs läns Tidning 1897 9 april har samma text, med undantag av följande del:

”Bland af pastor S. utgifna skrifter må nämnas Skaraborgs Läns Kalender, Elfsborgs läns dito, Husaby Kyrka, källa och ruin, Vägvisare för resande till Kinnekulle, Sveriges förnämligaste ätliga och giftiga svampar m.m. samt predikningar. Dessutom lämnade han bidrag till tidningar och tidskrifter i form av originaluppsatser och översättningar.”

"N.G. Strömbom +. Regementspastorn vid Kongl. Elfsborgs regemente komministern Nils Gustaf Strömbom afled stilla och fridfullt i sitt hem i Husaby den 3 dennes nära 50 år gammal.

Han var född i N.Ving den 28 maj 1847 och son af nuvarande kyrkoherden i Grolanda N.P. Strömbom och hans maka född Friberger. Med regementspastorn har en mångsidigt bildad, ädel och varmhjärtad man gått ur tiden.

Ett rikt författarskaap utövade han på skilda områden. Så har han t.ex. utgifvit flera predikningar, redigerat den goda tidningen Folkebladet med predikobilaga åren 1880 – 85, utgifvit i 4 upplagor den berömda Svampboken, vidare Skaraborgs och Elfsborgs läns adresskalender med Ortsbeskrifningar, hvilka tillvunnit sig allmänt erkännande. Få äro de som arbetat för ädlare mål än hvad han gjorde. En och annan klandrade måhända regementspastorn därför, att han, som var prest, reste omkring och undervisade i svampkännedom, men när han företog sig detta, så skedde det i syfte att lära människorna taga vara på den välsignelse, som Gud givit oss i de ätliga svamparne. I mången fattig mans koja, i synnerhet i närheten av städerna, inflyter numera hvarje höst alltid någon skärf genom den så allmänt torgförda kantarellen.

Hans predikningar voro kraftiga, anslående och tilltalande och trängde till åhörarnas hjertan, ty de gingo ur djupet af hans eget hjerta.

Förra sommaren firade han som regementspastor på Fristad-hed sitt 25-årsjubileum, och de hyllningar som då egnades honom, visade, hur varmt afhållen han var på sitt regemente.

Allt vad förställsamhet och hyckleri heter var fjerran från honom. Men huru djupt det religiösa allvaret låg under hans glädliga yta framgick särskilt vid sjukbäddarne, der han på ett gripande sätt talade tröstens och hugsavelsens ord till de lidande. Det framgick ock när sjukdomens tid inbröt öfver honom själf. Alltsedan han för några år tillbaka låg illa sjuk i influensa, var han ej fullt frisk utan led av stor svaghet. Sistlidne november blef han blind och i januari äfven döf.

Dock hörde man honom aldrig klaga, och det var uppbyggligt att se och förnimma med hvilken undergifvenhet under Guds vilja han bar den tunga lefnadsskickelsen. Han yttrade bland annat till en god vän: "Här sitter jag blind och döf och är för öfvrigt mycket sjuk, men att jag inte fallit i den djupaste förtvivlan, det visar bäst, att jag vet, på vem jag tror."

Ända till det sista behöll han ock sitt fasta hopp och förtröstan på Herren.

Djupt sorgjande stå vid hans bår förutan maka och 9 barn, åldriga föräldrar och 5 syskon samt en stor krets av vänner. Regementspastor Strömbom efterlemnar ett älskadt och aktadt minne hos alla dem, som på ett och annat sätt kommo i beröring med honom.

Frid öfver den ädle, varmhjärtade mannen! "

Avskrifter från tidningsarkiv, Vasagatan Göteborg, av Jan Strömbom

Mellan liljan och sjöbladet volym 1:2

I juni månad utkommer Volym 1:2 av Mellan liljan och sjöbladet. Denna volym på ca 500 sidor innehåller ett antal fördjupande bilagor, 29 kartor som vägleder läsaren av Volym 1:1, ca 500 utförliga noter till Volym 1:1, käll- och litteraturförteckning samt 31 genealogiska tabeller. Registret över i boken avbildade heraldiska vapen, gårdar, orter, personer och släkter (med korta biografier för de i personregistret upptagna personerna) omfattar i sig 245 sidor. För den intresserade släktforskaren återges partier av domböckerna för Väne, Sundals och Redvägs härader, på vilka de genealogiska sambanden oftast baserar sig. De 31 tabellerna, vilka helst bör läsas parallellt med textvolymen 1:1, förklarar på ett översiktligt sätt de genealogiska och heraldiska släktsambanden.

För dem som redan köpt Volym 1:1 ingår Volym 1:2 i priset. De som antecknat sina namn vid köpet av Volym 1:1 tillställs Volym 1:2 på sätt som överenskomms (per post, avhämtning eller leverans på annat sätt). Fr o m utkomsten av Volym 1:2 säljs de båda volymerna endast tillsammans för ett totalt pris av 600 kronor + porto.

Passa på att nu köpa detta vackra och djuplodande genealogiska och heraldiska verk på totalt ca 1300 sidor med 350 bilder varav de flesta i färg. Ett stort antal kyrkor i Skara och andra stift finns avbildade. Över halva upplagan har sålts på några månader och ingen nytryckning planeras.

Vilken succé för vår egen historiska tidning!

Skaffa en egen prenumeration på *Mimers brunn* - arkeologi etnologi & historia i Västra Götaland

Helårsprenumeration 250:- (6 nr)
Sätt in pengarna på bankgiro 5117-2286
texta namn och adress. För info: vatteljus@telia.com eller tel. 0512/205 19

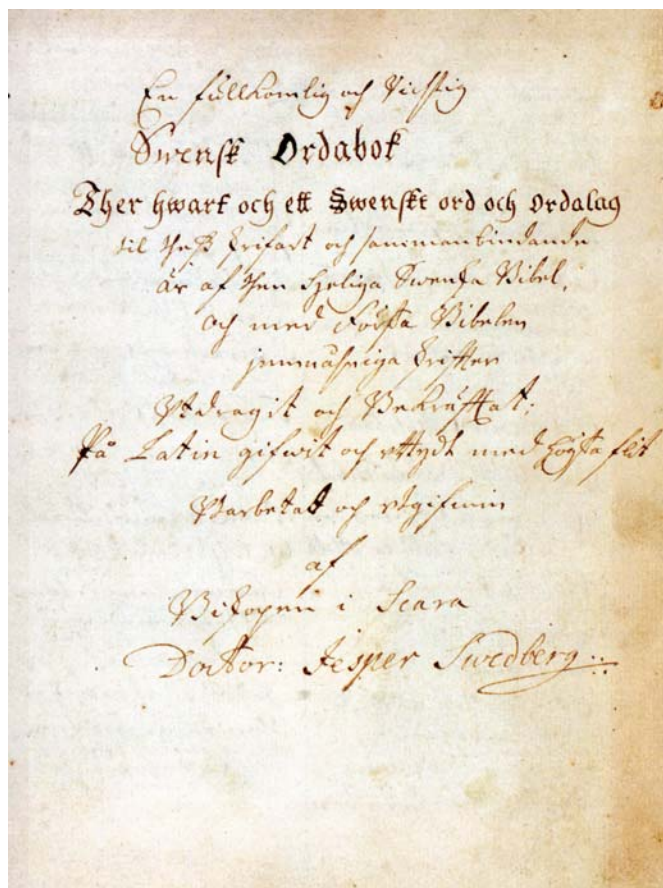
ANTIKVARIATET I SKÖVDE

Monica Lindström

Döbelns gata 1
541 50 Skövde
Tel. 0500-41 06 56

Öppet
To-Fre: 10-13, 14-18
Lör: 10-13

Swedbergs Svensk Ordbok nu klar!

Efter nästa 300 års försening har nu Jesper Swedbergs Svensk Ordbok blivit tryckt. Det är Missalestiftelsen (Föreningen för Västgötalitteratur, Skara stiftshistoriska sällskap och Västergötlands fornminnesförening) som tillsammans med fil dr Lars Holm har givit ut denne handskrift som var Swedbergs försök att samla hela det svenska språket i en bok.

1722 var Swedberg klar med sin text. Han hade då fått börjat om en gång efter att hela hans boksamling och alla manuskript hade brunnit upp vid branden på Brunsbo 1712.

Swedberg omtalar sist i sin Lefwernes Beskrifning vilka böcker som ännu ligger otryckta. Bland dessa återfinns hans Ordbok, och biskopen tillägger att den "moste tryckias". I slutet av sitt "Förrspråk" skriver Swedberg nästa lite urskuldande: "Så at man intet skal tenckia, at arbetet hafwer varit mig hinderligt i min gudachtighetz öfning." Han hade arbetet på Ordboken några timmar varje morgon. Det blev hans käraste och största arbete. Av olika anledning trycktes den inte. Den finns i fem avskrifter. Den bästa och utförligaste är Uppsala-handskriften vilken i huvudsak ligger till grund för denna utgivning.

För att många skall kunna få del av denna utgåva har stiftelsen satt priset så låg som till 300 kr. Utgåvan omfattar 719 sidor i linneband och med skyddsomslag.

Pris 300:- + ev. porto 78:-.

Antikvariat Tranan

Trumpetvägen 8, 514 32 Tranemo
Tel. 0325-768 46

Färgstark bok om knektalivet

SOLDATLIV

859 Band å di andre knektå

Texten av BJÖRN LIPPOLD
Illustrationer LEIIF HOLGERSSON

Att hålla sig med en armé var egentligen alldeles för dyrt för ett litet land som Sverige. I krig gick det an, då försörjde soldaterna sig ofta på vad de kunde komma över, men i fredstid tärde de på kronans kassa. Så det var en smutt genial idé att med indelningsverket se till att knektarna av bönderna tilldelades små torp där de i princip kunde försörja sig själva.

Björn Lippold är chef för Garnisonsmuseet i Skövde och har sedan tidigt 80-tal ägnat sig åt att studera knektarna och deras liv i krig och fred. Här delar han med sig av sin kunskap till detaljskarpa akvareller av Leif Holgersson, som under mängder av år dokumenterat hembygderna i sina bilder.

Myllret av fakta blandas med mustiga och märkliga historier om livet som knekt i de små torpen, men också om dramatiken ute på de europeiska slagfälten. Många av knektarna kom aldrig hem igen till sin knektesa och knektaonga, och som så ofta framgår det klart här att de egentliga hjältarna var kvinnorna som fick sköta torpen, alla barnen och sin egen ångest för maken långt borta i krigiska nejder utan egentligen någon hjälp alls.

Boken berättar inte bara om knektalivet i stort, vi får i närbild möta en rad märkliga människooöden på olika håll i våra bygder. Ibland kan vi ännu se de små torpen som minnen över knektarna, men än mer över de verkliga hjältarna, familjen som blev hemma och försökte överleva orosåren.

Hans Menzing

Soldatliv. 859 Band å di andre knekta. Text: Björn Lippold. Illustrationer: Leif Holgersson. Utgivare: Föreningen för Västgötalitteratur. 192 sidor i stort format med ett myller av illustrationer. Pris 260:- + ev porto 66:-.

FLOBY ANTIKVIARIAT

Öppet: söndagar 13-19 (hela året).

I juli öppet 13-19 alla dagar utom måndagar.

Tfn 0515 40940, 40773

Nära Floby kyrka, på vägen mot Jäla.

email: flobyantikvariat@telia.com

Innehållsrik bok om Gudhems kloster

Skara stiftshistoriska sällskap har sedan 1995 gett ut närmare femtio böcker. De innehåller kyrkohistoria i vid mening och ger värdefulla bidrag till Västsveriges rika kulturhistoria. Den mest uppmärksammade boken är Skaramissalet, men också böcker om S:ta Elin, Jesper Swedberg och Brynolf Algotsson har gett eko i det lärda Sverige. I sin serie ger Stiftshistoriska i dagarna ut en bok om Gudhems kloster. Den fyller ett tomrum, en modern beskrivning av detta nunnekloster har länge saknats. Redaktör för boken har varit Markus Hagberg och han har lyckats samla en rad kunniga skribenter till boken. De redogör ingående för klostrets grundande, verksamhet, andliga och kulturella betydelse och konsthistoriska bakgrund..

Maria Vretemark inleder boken med att berätta om de hedniska gravar som ligger under klostret. För själva klostrets historia redogör Ingemar Fägerlind. Det har en närmare 400-årig historia, från den kungsgård som blev kloster till dess att de sista nunnorna förde av Gustav Vasa. Betydelsefull för klostret var änkedrottning Katarinas donation av ett stort antal jordegendomar. Inkomsterna från dem medförde att klostret kunde restaureras och som tack fick änkedrottningen sin sista viloplats i klostret. Över graven lades en vackert skulpterad gravsten, den förvaras nu i Statens Historiska Museum, men en kopia finns i Gudhem. Stenen är den äldsta gravbilden i Norden och professor Jan Svanberg berättar sakkunnigt om de stilhistoriska dragen i bilden av drottningen.

Professor Kjell O Lejon skriver om klostrens betydelsefulla kulturinflytande. De fick tidigt ta del av moderna idéer och till Sverige kom via nunnor och munkar det senaste i fråga om konst, trädgårdsskötsel, husdjursavel och sjukvård. Viktigt är också påpekar Lejon, att det inom klostren funnits möjligheter för kvinnor att få andlig utbildning, undervisning i att skriva och läsa och kunskaper i konstnärlig sömnad.

Gudhems kloster tillhörde cistercienserorden och om livet i

klostret berättar Karl-Erik Tysk. För nunnorna gällde att bli ge bevis på människokärlek, ödmjukhet och lydnad. Viktigt var dessutom att bo i avskildhet. Det senare kravet uppfyllades genom Gudhems läge, klostret låg inte i en stad utan omgivet av vida skogar och med Hornborgasjön i omedelbar närhet. I klostret följdes ett fast gudstjänstmönster, den första bönestunden ägde rum redan klockan två på morgonen och följdes sedan av upprepade och täta andakter, den sista vid midnatt. Däremellan var tid för enskild läsning av heliga skrifter och den kombinerades med bön, meditation och kontemplation.

Enligt en envis tradition skall drottning Gunhild ha varit den första nunnan i Gudhem. I en briljant källkritisk studie tar bokens redaktör Markus Hagberg död på den myten.

Sedan Gudhems kloster stängts, brunnit och fått tjänstgöra som stenbrott fick det ännu en roll. För att bevisa de gamla göternas uråldriga historia letade man på 1600-talet efter svenska ruiner, samtida med de antika. I brist på sådana fick gamla katolska lämningar runt om i Sverige tjäna som bevis. Erik Dahlberg kunde i sina kopparstick från Gudhem följaktligen åt kloster ruinerna ge en bild med växtlighet och förfall, som gav dem ett vördnadsvärt antikt utseende. Johan Frick från Skara skriver lärt om denna klostrets betydelse under stormaktstiden.

Alla medverkande författare bidrar förtjänstfullt till att göra skriften om Gudhems kloster omväxlande och synnerligen läsbar. Gudhem har ju tack vare Arn upplevt en ny storhetsperiod och kloster ruinerna är väl värda ett besök. Där finns också ett välskött museum och en klosterträdgård med medicinalväxter. Den som innan besöket har läst den nyutkomna, rikt illustrerade och välskrivna boken om klostret, har naturligtvis än större behållning av sin utflykt.

Tore Hartung

Markus Hagberg (redaktör), Gudhems kloster. Skara stiftshistoriska sällskap. 2009. Pris 180:-.

Offerplatsen Finnestorp blir teater

Intresset för de arkeologiska utgrävningarna vid offerplatsen Finnestorp har nu växt för varje år. Nu har dessutom amatörteatergruppen ScenVara hakat på och kommer under augusti att spela en teaterföreställning med namnet "Finnestorp – ett spel om en tid som var".

Offerplatsen är belägen vid Lidan på gränsen mellan Vara och Falköping utmed vägen mellan Larv och Floby. Fynden, daterade till ca år 350 – 550 e. Kr, består av krigare, hästar och vapen, huggna i stycken och offrade åt gudarna Oden och Tor.

Bengt Nordqvist, som arbetar på riksantikvarieämbetet, är ansvarig för utgrävningarna som sker i samarbete med Göteborgs Universitet. Utgrävningarna pågår under ett par veckor varje sommar. I år kommer dessa att kompletteras med en teaterpjäs som beskriver livet i byn vid denna tiden.

Manusförfattaren Anders Nilsson har tidigare skrivit manus till pjäser som "Spör på slätta", "Västgötaupproret 1529" och "På Onsjö marken".

På frågan om hur spelet kom till svarar Anders Nilsson att intresset växte fram eftersom intresset om Finnestorp hela tiden ökar.

– Jag tycker att det är roligt att skriva och har upptäckt att jag har lätt att skriva dialoger. Därför sökte vi nu något nytt att skriva om för Scenvara, säger Anders Nilsson.

Då föll det sig naturligt att välja Offerplatsen Finnestorp. Till sin hjälp hade han Rune Torstensson, ordförande i föreningen "Finnestorps vänner" samt arkeologen Anders Josefsson. Dessutom fick han hjälp av Johan Rundkvist, föreställningens regissör, med den dramatiska framtoningen.

Johan Rundkvist har tidigare regisserat ett antal uppsättningar åt Scenvara, som "Hotelliggaren", Ronja Rövardotter", Onsjö marken" med flera. Han repeterar nu med skådespelarna, där alla är amatörer från trakten, inför Finnestorpspelet som har premiär i augusti.

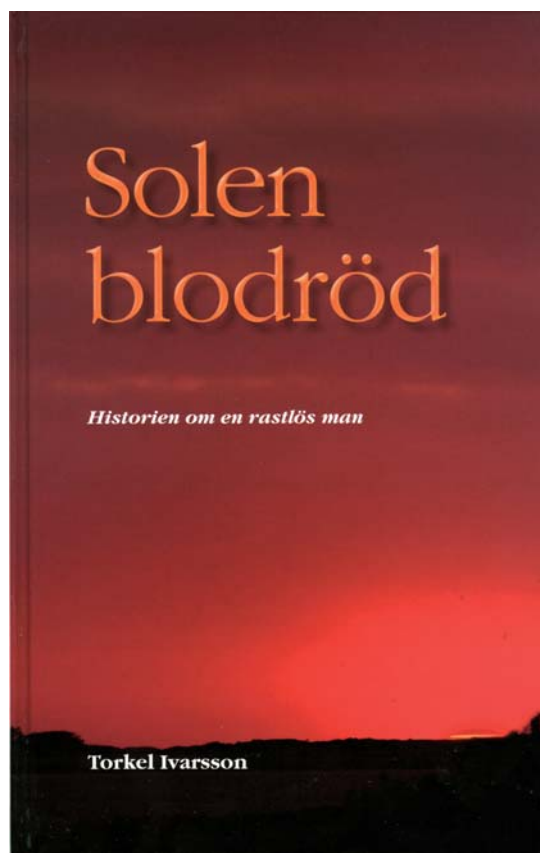
På spelplatsen, strax intill där utgrävningarna pågår, kommer det att byggas en scen intill Lidan. Pjäsen spelas i två akter och i pausen serveras kaffe.

Första testen på spelet har redan skett på årets turistmässa i Göteborg där ett par korta delar spelades upp på scenen i montern "Destination Skaraborg".

Passa på tillfället alla hembygdsvänner att ta del av denna del av vår hembygdshistoria där ScenVara kommer att väcka liv i Finnestorp. Vi får möta bybor i deras vardag och se hur det kunde gå till i byn som lämnade efter sig alla fynd som hänfödda arkeologer idag gräver fram.

Dick Aspenstedt

Solen blodröd

År 1895 dog kyrkoherden i Tranemo pastorat av Göteborgs stift, Anders Elgqvist. Därmed ändades ett synnerligen märkligt och innehållsrikt livsöde. Under en stor del av livet skrev han dagbok, och det är med hjälp av dessa blad som nu Torkel Ivarsson har tecknat bilden av vad som i sanning var en "rastlös man"; ständigt nyfiken, ständigt lärande och ständigt verksam.

Elgqvist var född i Drängered, Halland, år 1821, och växte upp i ett jordbrukarhem. Tidigt visade han prov på intellektuell begåvning, och fick hjälp att studera. Studierna gick via Halmstad till Lund där han tog studentexamen. Som många andra studenter fungerade han under studietiden som informator på större gårdar. Tidigt hade Elgqvist också påverkats av schartauanismen. Redan i Halmstad hade Elgqvist kommit i kontakt med C. W. Skarstedt, som var en ivrig anhängare av missionstanken. Kanske väcktes redan här den kallelse som så småningom skulle föra Elgqvist ut i tjänst i den tidiga Kinamissionen? Att kombinera schartauanism och missionsiver var dock vid denna tid, vilket Ivarsson missar att lyfta fram, mindre vanligt. I sin strävan att bli missionär reste emellertid Elgqvist 1846 till Basel och det utbildningsinstitut som den sk Baselmisionen, i Sverige företrädd av Peter Fjellstedt, drev. Redan efter ett år återvände Elgqvist till Lund. Istället kom han att prästvigas 1848, men tog en missionärsexamen 1849. Målet för hans strävanden var nu nära förestående – Kina.

Den protestantiska Kinamissionen var vid mitten av 1800-talet insatt i ett komplext spänningsförhållande. Sedan början av seklet hade engelsmännen från Indien till Kina smuglat stora mängder opium, vilket hade åstadkommit stora problem bland den kinesiska befolkningen. När de kinesiska styrkorna 1839 slog tillbaka mot missbruket, svarade engelsmännen med fullskaligt krig. Hongkong blev därefter brittisk kronkoloni och ett flertal hamnar öppnades för handel, kontrollerad av England. Därmed hade förutsättningarna för missionärernas ankomst skapats.

Föreställningen om kineserna som ett obildat och vildsint folk var allmänt utbredd bland européerna. Bilden blev endast delvis bättre genom de hemvändande missionärerna. De missionsförsök som inleddes måste förstås mot bakgrund av att dessa alls inte var välkomna. De var på sin höjd tolererade som ett resultat av opiumkriget. Därtill hade ju kineserna en välutvecklad civilisation som i sin tur såg på andra folk och kulturer med misstänksamhet. Exempelvis blev en av Elgqvists närmaste vänner och kollegor i missionen mördad, medan Elgqvist själv med nöd och näppe klarade sig undan. I Sverige och inte minst i Västsverige levde föreställningen om den svåra Kinamissionen kvar länge. Själv fick jag från min farfar, född i Borås 1929, lära mig ramsan: "I Kina går kineser med långa bamburör, och sticker missionärerna i rumpan så det blör". Elgqvist, som i för tid avbröt sin mission i Kina, var naturligtvis vid hemkomsten märkt av sina upplevelser i Kina, men tycks aldrig ha varit negativt inställd till Kina och dess befolkning. Snarare upplevde han sig sviken av det missionssällskap som sänt ut honom, med en bitter fejd och smutskastning som resultat.

Hemkommen till Sverige tycks Elgqvist ha varit osäker på om han skulle fortsätta som präst eller ägna sig helt åt vetenskapen. Han hade gjort en hel del insamlingar i Kina och därtill gjort framgångar i studiet av vissa kinesiska dialekter. (Detta förde honom senare in i en brevväxling med August Strindberg, som i egenskap av amanuens vid Kungliga Biblioteket hade att katalogisera vissa kinesiska böcker, och i detta ärende rådfrågade han Elgqvist.)

Elgqvist fortsatte emellertid den prästerliga banan och blev strax, efter missiv till Kalv, Svenljunga, Tranemo och Träslöv, fängelsepredikant på Älvsborgs fästning, och under en tid samtidigt predikant på Sahlgrenska sjukhuset. 1862 blev han så komminister i Lindbergs församling utanför Varberg. 1866 tillträdde han som kyrkoherde i Tranemo, där han kom att verka livet ut.

Om uttrycket en rastlös man stämt väl på Elgqvists person tidigare, blir det inte mindre korrekt efter flytten till Tranemo. Utöver allt det prästerliga, sysselsätter han sig i betydande grad med det till prästgården knutna jordbruket, och bygger med tiden upp ett omfattande jordbruk. Han bygger också fastigheter i Jönköping. Som kyrkoherde får han också vara med om att starta upp bygget av den kyrka som idag är församlingskyrka i Tranemo – vid vilkens kyrkogård undertecknad har åtskilliga släktingar begravda. Under denna tid kommer han också att alltmer ställa sig skeptisk till den schartauanska riktningen, som han menade hade blivit alltmer lagisk, ja till och med fariseisk. Han blir inbegripen i stridigheter med biskop Björck, den förste av den schartauanska riktningens män som blev biskop. I skildringen av dessa strider hade man kunnat önska, att författaren skulle ha kunnat förhålla sig något mer objektiv till sitt studieobjekt. Följden blir istället att biskopen konsekvent beskrivs som en osympatisk typ. Elgqvist skriver på ett ställe att: "Så har biskop B. ofta missbrukat sin ställning och embete att imponera och rent ut sagt verka i den schartauanska jesuitordens tjänst". Ja, så uppfattade Elgqvist saken, men det är ju alls inte säkert att detta är helt med sanningen överensstämmande.

Torkel Ivarsson har skrivit en spännande och intressant bok om Anders Elgqvist, ett i sanning märkligt livsöde. Utöver det extraordinära, ger också framställningen in god bilden av en dåtida lantsortskyrkoherdes vardag.

Markus Hagberg

Torkel Ivarsson: Solen blodröd. Historien om en rastlös man. Utg: Tranemo hembygdsförening, 2008, 206 sidor, ISBN 978-91-633-3550-1

Lidköpingson räddade terroriserat Västsverige

Hotet i Väst. Bertil Holmström skildrar terrorn och skövlingarna i Västsverige under 1600-talet.

Det var inte krig. Det var terror och folkmord. Danske kungasonen Gyldenlöve härjar i Västsverige med norska trupper, inte främst för att besegra svenska arméer utan för att ödelägga gränslandskapen. Han lyckas väl, i stora områden bränns alla gårdar medan bönder ofta slås ihjäl, deras hustrur våldtas och de spädbarn och åldringar som inte orkar fly ibland bränns inne. Om detta finns knappt en rad att läsa i svenska historieböcker, där talas bara om hur Karl XI slåss i Skåne.

Roskildefreden gjorde Sverige plötsligt mycket större, men samtidigt ökade bekymren. Trondheims län och Bornholm miste vi innan de ens på allvar blev svenska. Bohuslän låg illa till, särskilt som inga svenska kungar verkade bry sig. Det var Skånes försvar som ständigt prioriterades, de få trupper som så väl behövdes i väst fördes ofta över till Skåne och en handfull yrkessoldater med uppbåd av oövade och nära nog obeväpnade bönder fick klara sig bäst de kunde. För ständigt kom nya horder från väst. Det handlade inte om krig. Det var terror och folkmord, precis som innan Roskildefreden. Efter Hannibalfejden, med namn efter norske anföraren Hannibal Sehested på 1640-talet och Krabbekriget, efter norske kommandanten på Bohus fästning Iwer Krabbe på 50-talet hemsöks Västsverige av Gyldenlövefejden i slutet av 70-talet. I slutet av 60-talet påstås det råda fred, men för gränsbefolkningen var det ett dåligt skämt, hemsökta som de var av härjningar ledda av den norske härföraren Jörgen Bielke.

Sverige var förstas inte oskyldigt, Danmark tvingas i Roskildefreden avstå stora landområden till Sverige, men Karl X Gustaf drömmer om att erövra hela Danmark och Norge med Sverige som hela Nordens maktcentrum. Inte minst vill han ta över den mycket lönsamma tullinkomsten från sjöfarten i Öresund.

På samma sätt vill danskarna gärna utplåna Göteborg och stänga ute Sverige från havet, den vägen kan vi slippa transpor-

ter och tullavgifter i Öresund. Det handlar alltså, som alltid, om pengar.

Bertil Holmström ägnar sig med stor kunskap åt den föga kända Gyldenlövefejden. En terror som fortgår i Västsverige utan större intresse från Karl XI:s sida. Tvärtom kan han ta av de fåtaliga trupper som finns i väst för att flytta till striderna i Skåne. Kvar för att försvara nyblivna svenska Bohuslän, Dalsland, Västergötland och framför allt hamnstaden Göteborg, är ett fåtal soldater och uppbåd av otränade och dåligt rustade bönder.

Ute på öppna fältet har dessa bönder ingen chans mot anfallande yrkessoldater – de duger inte ens till att stå i vägen för norska trupper, suckar en svensk officer. Men som gerillakrigare, där lokalkännedom är viktig, är de ovärderliga. Det visar borgmästarsonen från Lidköping, Erik Bengtsson som av kärleken förmåts att flytta till Dalsland. Han lyckas med ett allmogeuppbåd i december 1659 slå norske generalen Bielke och hans trupper vid Strömmesäter och bland annat erövra fyra kanoner.

Enligt Holmströms berättelse skedde det mycket tack vare tät dimma och mörker som gjorde att norrmännen inte visste att hotet mot dem inte alls var så farligt som det lät.

Fogden Bengtsson fick faktiskt uppskattning, han adlades och tog namnet Lideman efter barndomsstaten och belönades dessutom med en rad gårdar i hemtrakten.

Andra som kämpade för att hålla fienden borta var den ärrade veteranen från Kinnekulle, Harald Stake, som visserligen var gammal och skadad sedan 30-åriga kriget men som fortfarande nästan kan skrämja bort norrbaggar genom enbart sitt rykte. Grevén på Läckö, Magnus Gabriel De la Gardie, däremot var bättre på kultur än på krig, och största bördan bars av allmogen i gränslandskapen.

Holmström kallar sin bok dramadokumentär och magra fakta broderas ut, men ungefär så här har det säkert gått till. Boken är välskriven och värdefull genom att den ger en mer sann bild av vad krigen egentligen innebar än de militära analyser som brukar finnas i vanliga historieböcker.

Hans Menzing

Kampen om Sveriges västra kust. Roskildefreden och dess konsekvenser. Författare: Bertil Holmström. Förlag: Warne. 184 sidor med en del kartor och illustrationer.

MATS REHNSTRÖM
Rara böcker, bibliografi & handskrifter

ANMÄL DIG FÖR ANTIKVARIATETS
NYHETS BREV

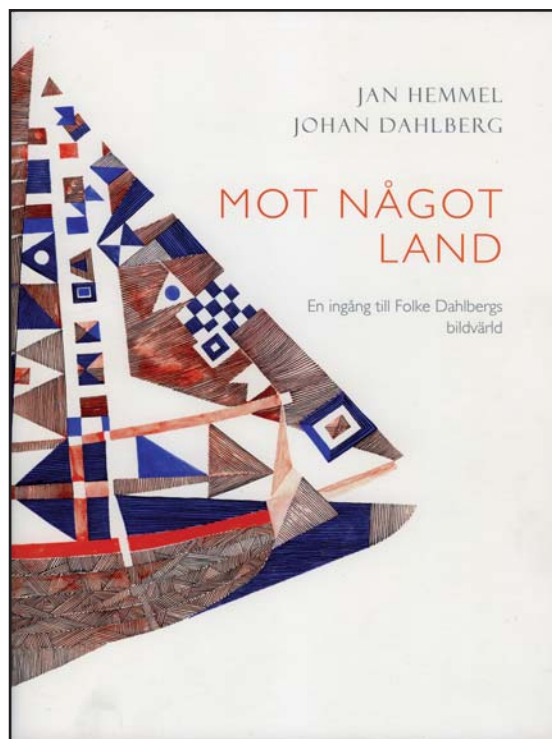
- De skickas till abonnenterna via E-POST
- Nyhetsbrevet distribueras i PDF-FORMAT
- De utkommer med en till två veckors mellanrum.

ANMÄLAN GÖRS ANTINGEN VIA E-POST:
rehnstrom@svuf.se

ELLER VIA FORMULÄRET PÅ VÅR HEMSIDA:
www.matsrehnstrom.se

En bildvärld öppnas

Omslagsbilden heter *Regatta* och är akvarellerad tusch från 1952.

Folke Dahlbergs konst har nog de flesta bara upplevt i form av illustrationer i hans klassiska skildringar av Tiveden, Göta kanal och norra Vättern. Det var skildringar av det slaget som gjorde honom händ i en större allmänhet, men själv upplevde han sig säkert främst som poet och konstnär. Först nu kommer en ordentlig presentation av honom som konstnär.

Trots den mycket stora utgivningen av Västgötalitteratur så är de verkligt litterära västgötaförfattarna inte så många. Folke Dahlberg kan räknas till dem, även om han bodde i ett gränsland. Där hans landskapsskildringar från trakterna kring Tiveden och norra Vättern är lättillgängliga trots underfundiga funderingar så är hans poesi ofta fylld av hemlighetsfulla dörrar som det gäller att öppna med vakna ögon. Bilderna däremot är nästan alltid föreställande, men fortfarande finns där ett hemlighetsfullt avståndstagande.

Det mesta verkar ha setts genom en tunn dimma, som skapar avstånd men också ibland lätt förvränger bilden. Allt är mycket personligt, lätt pessimistiskt och det är en värld som håller på att försvinna redan på 30- och 40-talen han främst skildrar.

Detta är i särklass den vackraste bok som det flitiga Folke Dahlbergsällskapet gett ut. Jan Hemmel är systerson till Dahlberg och blandar analyserna av bilderna med personliga minnen, och belyser ofta konsten med Dahlbergs egen poesi. Vi får också ta del av en presentation i en utställningskatalog 1945 där konstnärkollegan Otto G Carlsund ger den tidens bild av Dahlberg som konstnär.

Boken tar läsaren med på en varsam färd från ungdomens sökande och skiftande bilder, via de fullfjädrade punktteckningarna, till den mogna konstnärens fördjupade inmutning av landskapets strama motivkrets.

Hans Menzing

Mot något land. En ingång till Folke Dahlbergs bildvärld. Författare: Jan Hemmel som också svarat för bildurval tillsammans med Folke Dahlbergs son Johan. Utgivare: Folke Dahlbergsällskapet.

Årsmöte i Tidaholm

Tidaholm är staden som industrialismen byggde. Detta åskådliggörs på Tidaholms museum och uppmärksammas särskilt nästa år 2010 med en ny bok. Det är då 100 år sedan orten fick sina stadsrättigheter 1910.

Föreningens årsmöte var förlagt till Tidaholms museum och var välbesökt med ett 60-tal medlemmar. Under årsmötet togs frågor upp om ekonomi, planerad verksamhet för det kommande året med förslag på medlemsutflykt, bokutgivning mm. Val av styrelse förrättades med omval av Johnny Hagberg som ordförande samt omval av ledamöter som stod i tur att avgå. Det innebär att styrelsen är oförändrad.

En punkt på dagordningen var utdelandet av utmärkelsen Årets Vackraste Västgöta-bok. Den tilldelades boken "Mot något land – en ingång i Folke Dahlbergs bildvärld". Boken är utgiven av Folke Dahlberg-sällskapet och är sammanställd av Johan Dahlberg och Jan Hemmel (son respektive systerson). Boken innehåller ett stort antal dikter och är samtidigt ett första försök att samla ihop Dahlbergs bildkonst. Fyra diplom delades ut; till Johan Dahlberg, Jan Hemmel, Anders Weidar och Folke Dahlberg-sällskapet. Diplomen mottogs av Folke Dahlberg-sällskapets skattmästare Börje Karlsson.

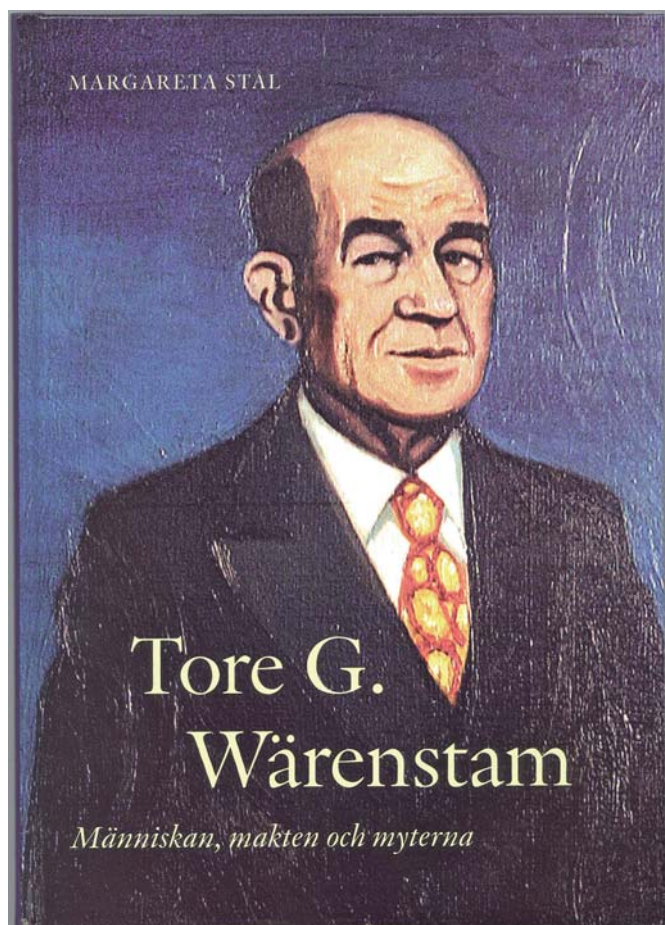
Efter årsmötesförhandlingarna var det ytterligare två punkter på programmet. En miniauktion med ett 50-tal utrop hölls med böcker om staden Tidaholm och inte minst broschyrer, foldrar och priskuranter från Tidaholms bruk. Detta material kom från den stora bokdonation som föreningen erhållit från Rolf Alnefelt.

Därefter fick mötesdeltagarna en livfull beskrivning av stadens och brukets historia av muséipedagog Per Wahlström. På museet finns förutom nyttofordon från Tidaholms Bruk bl a en brandbil, även en genuin industrismedja samt en särskild utställning om Vulcans tändsticksfabrik.

Årsmötet avslutades med kaffe och smörgås.

Annicka Berggren

Tore G Wärenstam – människan, makten och myterna

Tisdagen den 23 december 2008 skulle Borås Tidnings legendariske chefredaktör Tore G. Wärenstam ha fyllt hundra år.

I samband med 100-årsminnet publicerades biografien "Tore G Wärenstam – människan, makten och myterna" skriven av fil doktor Margareta Stål, verksam som lektor vid institutionen för journalistik och masskommunikation vid Göteborgs universitet. Boken är utgiven av BT:s förlag.

Tore G. Wärenstam kom till världen 1908 som femte barnet i en fattig lantbrukarfamilj i den lilla småländska byn Kärda utanför Värnamo. När han dog 1980 var han en av Borås mäktigaste män. Verkställande direktör och störste enskilde ägare av Borås Tidning. Tidigare också under många år dess chefredaktör, samtidigt som han var stadsfullmäktiges ordförande och ordförande i landstinget. Han var en klassresenär i ordets egentliga bemärkelse.

Att en sådan resa över huvud taget kunde äga rum berodde säkert främst på Wärenstams egen framåtanda och begåvning. Han föddes dessutom i en tid då det moderna Sverige växte fram och skapade nya möjligheter för människor från studieovana miljöer. Att han satsade på både tidningsledarskapet och politiken gav honom dubbla karriärvägar, som hjälpte till att skapa den unika position han så småningom kom att få.

Att skriva var något han sysselsatt sig med redan från de tidiga tonåren, men då mest i skönlitterär form. Ibland lyckades han sälja en dikt eller ett litet prosastycke till någon tidning. Genom det fick han kontakt med den växande tidningspressen i Småland och redan som sjuttonåring fick han anställning på Värnamo-Bladet. Där stannade han till 1930 då han gick över till den nystartade Värnamo Nyheter.

Redan från starten i november 1930 blev Tore G Wärenstam, bara 22 år gammal, redaktionssekreterare på Värnamo Nyheter. Han stannade där till 1931. "Han var med under de första pressande månaderna", skriver chefredaktören K W Johansson i en minnesartikel.

Wärenstam stannade inte kvar länge på tidningen. Från Värnamo Nyheter övergick han till Smålands Allehanda för att där efter vid årsskiftet 1933–34 lämna Småland och bli huvudredaktör och ansvarig utgivare för Sörmlands-Posten i Eskilstuna. Även där blev han kortvarig och efter ytterligare ett mellanspel som huvudredaktör för Ulricehamns Tidning rekryterades han 1937 till Borås Tidning som redaktionssekreterare och andre redaktör.

Under 1940- och 50-talet byggde Wärenstam upp en makt-position både i Borås och i dess omnejd. Den skulle växa och bli alltmer omfattande efterhand. Han var en skicklig organisatör, arbetsledare och så småningom även tidningsledare. På listan med uppdrag under 1940- och 1950-talet hittar man bland annat följande: Ordförande i Borås Högerförening, ledamot folkskolestyrelsen, ledamot i Borås teaternämnd, ledamot av Borås stadsfullmäktige, landstingsman i Älvsborgs län, chef för Radiotjänsts boråsstudio, vice ordförande i Borås stadsfullmäktige, huvudredaktör på Borås Tidning och Tidningen Westgöten (1954), vd i AB Borås Tidning och Ulricehamns Tidnings AB (1955), suppleant i styrelsen för AB Borås Tidning och Ulricehamns Tidnings AB (1955) och ordförande i högerpressens förening.

Till detta kommer att han bland annat var president i Rotary och övermästare i Odd Fellow. Ett annat viktigt nätverk var diskussionsklubben Decemberklubben, vars vice ordförande han blev 1943.

I denna träffades regelbundet delar av den främst konservativa samhällseliten i Borås med omnejd. Föreningen var öppen enbart för män. Bland föreläsarna hittar man namn som redaktören Ivar Andersson, direktören Assar Gabrielsson och generalerna Helge Ljung och Axel Rappe. Till och med statsministern Tage Erlander besökte klubben för en föreläsning. I övrigt fanns bland annat prins Wilhelm, flera ministrar, statsråd som Gustaf Möller och Christian Günther, författare och rektorer bland de inbjudna gästerna.

Under de här åren byggde således Wärenstam nätverk, som skulle få stor betydelse för hans karriär. Han insåg betydelsen av att inte enbart koncentrera sig på tidningsverksamheten utan byggde i kanske första hand upp sin politiska karriär. Hans position på Borås Tidning med sin stora upplaga och sin marknadsdominans i Borås gav honom dock status i dessa sammanhang. Samtidigt blev hans kontakter värdefulla i uppbyggandet av den politiska positionen inom partiet. De två karriärerna var från båda håll med och eskalerade takten och möjligheterna i karriären.

Ytterligare en bidragande orsak till att Wärenstam tycks ha haft relativt lätt att smälta in i dessa kulturella kretsar var säkert hans stora intresse för kultur och att han tidigt skaffade sig en gedigen bildning inom både litteratur, konst och musik.

Under 1960-talet och första hälften av 1970-talet stod Wärenstam på höjden av sin bana. Han var en framgångsrik huvudredaktör och verkställande direktör för Borås Tidning och dessutom dess huvudägare. Han blev under 1960-talet ordförande i Borås stadsfullmäktige och i Älvsborgs läns landsting. Till det kom en hel rad andra uppdrag främst inom media och politiken. Hans arbetstakt var högt uppdreven. Ordförandeska-

pet både i stadsfullmäktige och i landstinget tog mycket av hans tid. Så gjorde också det tioåriga ordförandeskapet i Tidningsutgivareföreningen (TU) med tätt förekommande sammanträden och planeringsmöten. Han kom att speciellt engagera sig i etiska frågor och textreklam.

De som minns honom från den tiden kan berätta om en vänlig man, som det oftast var lätt att samarbeta med, men som ingav stor respekt. "Han var en stor patriark, som lyssnade på sina barn, ville väl, men bestämde själv", säger till exempel en tidigare medarbetare på tidningen.

1972 lämnade Wärenstam ordförandeskapet i TU och efterhand på 1970-talet trappade han ner på sin verksamhet. Vid uppnådd pensionsålder avgick han som chefredaktör för tidningen och slutade som ordförande i kommunfullmäktige. Landstingsarbetet fortsatte han dock med och även som verk-

ställande direktör för Borås Tidning.

Redan 1968 i samband med sin 60-årsdag hade Wärenstam genom ett gåvobrev skapat Tore G. Wärenstams stiftelse som skulle "främja utbildningen inom tidningsmannayrket och tillgodose kulturella ändamål". Vid sin död 1980 testamenterade han sitt resterande aktieinnehav i BT-koncernen till stiftelsen. På så sätt kunde stiftelsen indirekt fortsätta den stora kulturella insats som Wärenstam under många år bedrivit inte minst genom sin verksamhet som konstmecenat.

Jordfästningen ägde rum på kyrkogården i Kärda. Där ligger hans föräldrar begravda och hans egen grav gränsar till två av syskonen. Kärda pojken valde att komma hem igen för den sista vilan.

Margareta Stål

Crea Diem **BOKMÄSSA** Lördag - Söndag 18-19 juli i Od

Böcker Seminarier Utställningar

Historia, Konst & Arkitektur, Västgötalitteratur, Natur & Kultur, Mat & Hälsa, Trädgård, Fritid, Presentböcker

Lördag 18:e juli kl. 13.00

Innovationshistoria – En humoristisk och spännande föreläsning om "Vad är teknik"

Michael Lindgren, Civ.ing./fil.dr och inspiratör med lång erfarenhet av forskning i teknik & innovationshistoria

Lördag 18:e juli kl. 15.00

Trädgård – en passion för livet

Gunnel Carlson, känd programledare från SVT's Gröna Rum, trädgårdsjournalist, författare.

Söndag 19:e juli kl. 11.30

Västgötalitteratur under 800 år

Sven-Olof Ask, kännare av Västgötalitteratur, arbetar vid Stifts- och landsbiblioteket i Skara, Skattmästare i Föreningen för Västgötalitteratur

Söndag 19:e juli kl. 13.30

Tusenårigt arv

Tusen år – Mycket har förändrats men våra medeltida kyrkor berättar fortfarande med sitt tysta språk, och är en kulturskatt. Om detta och om 1000 år av kristen tro i vårt landskap berättar Johnny Hagberg.

Johnny Hagberg, Kyrkoherde i Järpås, ordf. i Skara stiftshistoriska sällskap och Föreningen för Västgötalitteratur

Söndag 19:e juli kl. 15.30

Dramatiserad livsberättelse om

General Georg Carl von Döbeln

Erlend Ros gestaltar Döbeln och berättar hans dramatiska historia i jagform – från Stora Torpa i Västergötland till de sista åren i Stockholm.

Erlend Ros, Hovpredikant och pastor i Hovförsamlingen Stockholm

Crea Diem Bokmässa i Od - 18 & 19 juli kl. 11-18

- **Böcker - Seminarier**
- **Årets utställning Svensk Bokkonst 2008 från KB**
- **Konstutställning av Monica Sandin**
- **Invigning av Kulturpromenad**
- **Sommarutställning "Upptäck Västergötland"**
- **Tips och idéer på utflyktsmål**

Fritt inträde till Bokmässan

Seminariebiljetter, förköp

från och med juni.

Crea Diem Bokcafé

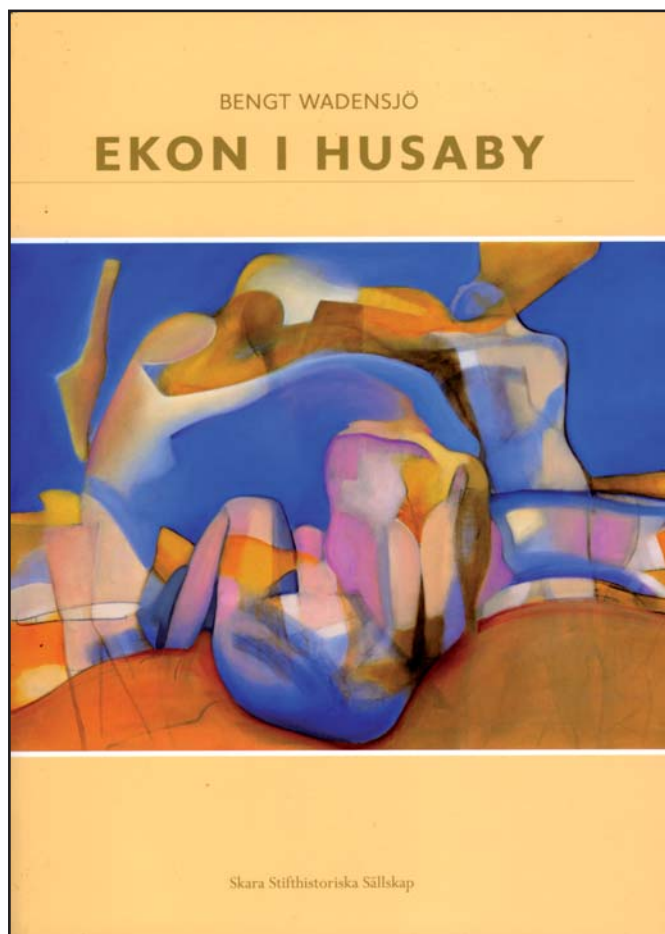
Kyrkbyn Od

Tel. 0513-600 29

info@creadiem.se

www.creadiem.se

Keltiska minnesbilder bakom Husabytornen?

När Husabyborna bestämde sig för att bygga Sveriges kanske första torn var det en självklarhet att det skulle vara runt. Det var ju så befarna Husabybor sett tornen på färder till Irland eller skotska öarna. Här blev det rentav två runda torn, kanske som en hyllning till den kung som döpts här i början av 1000-talet. Det tror förre Karlstadbiskopen Bengt Wadensjö i en ny bok.

Bengt Wadensjö har länge funderat kring vårt kristnande, som han tror i vart fall här i väst influerades från keltiskt håll. Vår förste kristne kung, Olof Skötkonung, skall ha döpts i en källa i Husaby uppkallad efter det keltiska helgonet Sankta Brigida, som levde på Irland 500 år tidigare. Hon bör ha varit ett helgon i nordbornas tycke. Istället för att förvandla vatten till vin i mästartarens efterföljd, förvandlade hon vatten till öl. Säkert mer i både irländares och Husabybors smak.

Att dopet förrättades av en biskop Sigfrid från York är inte heller en tillfällighet. York var en viktig centralpunkt för vikingatidens nordbor, styrd av norska jarlar och ganska säkert kunde Sigfrid tala nordiskt språk. Kanske han rentav kom från Västsverige. Däremot var han förstås inte biskop, men för att döpa en kung krävdes en biskop, och då fick han den titeln. Det kostade ju inget.

Dessutom var man kanske fortfarande inte så noga med titlarna. Det berättas att Sankta Brigida av misstag vigdes till biskop när hon startade ett kloster för män och kvinnor. Ingen brydde sig om att ändra på saken, kvinnor fick framträda i prästroller på den tiden. I vart fall i den keltiska kulturen.

Bengt Wadensjö berättar om en annan tids kristendom, inte

filtrerad genom Roms stränga manliga regler. Den kristendom som först nådde oss kom nämligen, tror Wadensjö, via Spanien och Irland till oss. Kanske borde Norge också nämnas, vi var nog en del i ett expanderande norskt nätverk. Den var påverkad av bland annat keltisk kultur, bland annat tog man där inte alls allvarligt på celibatet. Till och med abbotar i klostren kunde vara gifta, och i Sverige var prästerna länge självklart gifta. Helt i strid med Roms regler.

Däremot finner Wadensjö inga tecken på att nordborna skulle ha varit mogna för kvinnliga präster redan på den här tiden.

Med Skänninge möte 1248 försvann denna genuina fornsvenska religion. Skänninge brukar betecknas som ett viktigt steg i kyrkans utveckling, Wadensjö kallar det ett kulturmord.

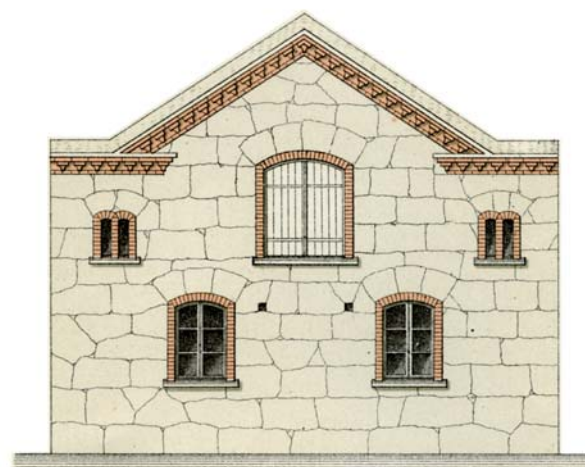
Framför allt den västgötska Erikska kungaätten lär ha kämpat för en gammalgermansk kyrkopolitik så som den skymtar fram i äldre Västgötalagen.

Wadensjö för fram rader av kontroversiella tankar i sin bok, mycket av det är dessutom svårt att finna fasta bevis för, så han blir säkert inte oemotsagd. Men boken är spännande att läsa, och man får sig många tankeställare.

Hans Menzing

Ekon från Husaby. Författare: Bengt Wadensjö. Förlag: Skara stiftshistoriska sällskap. 136 sidor med många bilder, inte minst från västgötska nejder. Pris 140:- + ev. frakt.

Mariestadsarkitekten som skapade snickarglädjen

Detalj ur Landtmannabyggnader 1894

Någon har sagt att näst efter istiden, skiftena och Falu rödfärg så har arkitekten Charles Emil Löfvenskiöld betytt mest för det svenska landskapets utseende. Påståendet verkar inte helt taget ur luften. Det svenska jordbruket hade en mycket expansiv period omkring 1850 och många bönder och herremän byggde nytt och ersatte gamla omoderna ekonomibyggnader och bostadshus med nybyggen. Ritningarna var nästan alltid inspirerade av Löfvenskiöld, som för en eftervärld är mest känd för sin schweizerstil, en stil rik på sågade detaljer och med förstukvistar och verandor i sk snickarglädje. Detta var dock i dubbel mening utanverk för Löfvenskiöld, som i stället hellre betonade det funktionella i sina skapelser. Han ville i sina ekonomibyggnader underlätta både bondens, drängens, pigans och bondhustruns arbete och lindra deras ofta tunga arbete. Dessutom var han mån om att skapa en bättre miljö för alla djur och var naturligtvis också intresserad av att i tidens anda öka avkastningen i det svenska jordbruket.

Bakgrund

Charles Emil Löfvenskiöld var född 1810 i en adlig miljö, men familjen kom 1826 på obestånd och tvingades sälja sitt gods, Hassle-Säby, utanför Mariestad och bosätta sig på ett torp, Bergatorp, strax intill. Dessförinnan hade den unge Charles Emil fått en ståndsmässig uppfostran, undervisats av informatorer och tagit studenten vid 15 års ålder. Han skrevs sedan in vid Lunds Universitet utan bestämda studieplaner. Han intresserade sig emellertid för praktisk naturvetenskap, läste zoologi för den berömda Sven Nilsson och estetik för den lika kände C G Brunius.

Han umgicks också flitigt med släktingar i Skåne och kom där i kontakt med de nya idéerna inom lantbruket. Under hela sin Lundtid var han en flitig student, men trots detta tvingades han lämna universitetet utan examen. Sjukdom, en allvarlig form av mässling, drabbade honom och sviterna av den led han sedan av under hela sitt liv. Redan tidigare hade han varit sjuklig, en åkomma i sköldkörteln hade gjort att han stannat i växten, han blev aldrig mer än 146 cm lång och kom att kallas ”lilleherrn på Bergatorp”.

Charles Emil vände alltså hem till Bergatorp 1834 utan examen men med gedigna kunskaper i skilda ämnen. Familjen levde mycket tillbakadraget och pengar saknades ofta. Hans mor tvingades vända på både slantar och kläder och sonen måste därför i hemmet lära sig konsten att hushålla, både med pengar och annat. Han fick på så sätt prova på allmogens svåra levnadsvillkor och det glömde han aldrig.

Charles Emil ville bidra till familjens försörjning och inspirerad av Edvard Nonnen på Degeberg och Skaraborgs Hushållningssällskap började han nu sin egentliga gärning. Hans kunskaper från Lund, konstnärlig begåvning och ett brinnande intresse för djurskötsel och jordbruk gjorde att han försökte sig på att rita lantbruksbyggnader.

En nydanare

Hans första ritning kom till 1836 och därefter skulle massor av väl genomtänkta alster skapas vid hans ritbord. Han verkar att ha varit en arbetsmyra, planschverk, tidskriftsartiklar och beställningsarbeten produceras på löpande band men ständigt förkovrar han sig, utvecklar sin konst och förbättrar sina ritningar. Ett fel hade han dock; han hade svårt att ta betalt för sina arbeten och hans ekonomi förblev alltid miserabel.

En av hans grundläggande principer var att natursten skulle användas i stället för timmer. Timmer kunde i stället säljas för att få pengar till de byggen som uppfördes med sten från de åkrar, där den ändå bröts. Tegeldekorerad gråsten kom att bli en signatur för Löfvenskiölds större byggnader. Hans vackra ladugårdar kan t ex beundras på gårdarna Ultuna och Wappa i Uppland och på Kavlös, Stora Dala, Råntorp och Börstorp i Skaraborg.

Löfvenskiöld strävade också att rita så att röta och fukt skulle hållas borta; han lade därför stor vikt vid en hög och vällagd grund, stora taksprång och god ventilation, särskilt i djurstallar. Kor och andra kreatur skulle ha ljus, han är frikostig med fönster och han har alltid i tankarna att alla djur skall trivas och må bra. Han hade t o m tankar på lösdrift.

En annan av hans principer var att allt arbete skulle underlättas. Bönder och drängar hade det tungt och slitsamt, därför borde man helst kunna köra med häst och vagn ända in i lada och loge, omlastningar skulle undvikas. Till Hellekis konstruerade han redan 1852 den första rälshängda vagnen över kornas foderbord och denna nyhet kom att bli epokgörande.

Naturligtvis kopierades hans ritningar och influenser från honom kan lätt spåras i många av tidens byggen. Löfvenskiöld arbetade hela sitt liv intensivt och noggranna och genomtänkta

ritningar på svinstall, höns hus, dass, stall, ladugårdar, mejerier, fårhus, magasin och självfallet mangårdsbyggnader kom till efter otaliga timmars slit i fotogenlampans ljus..

Glädjande nog fick han till slut bevis på att han uppskattades, han erhöll medaljer från Lantbruksakademien och Hushållningssällskapet och tilldelades Vasaorden 1865. Hans ritningar visades vid världsutställningarna i Philadelphia 1877 och i Paris 1878 och belönades med bronsmedaljer. Detta glädde honom men viktigare var nog att hans planschverk kom ut i nya upplagor och flitigt kom till användning i praktisk byggnadskonst.

Välgörande ändamål

Under en period anklagades Löfvenskiöld för sin ”osvenska stil” och för att ha överdrivet det dekorativa i sina byggnader. De snirklade utsågningarna runt fönster, takutsprång och runt verandor, det som kallas snickarglädje upplevdes av ledande esteter som pråligt och otidsenligt. Den kritiken har dock numera tystnat och hans byggnadsstil upplevs i dag som omistlig och typisk svensk. Men Löfvenskiölds mest betydelsefulla insats i svensk arkitekturhistoria är, trots snickarglädjen, hans strävan efter enkelhet och funktion i de ekonomibyggnader som han skapade, en princip som sedan kom att bli vägledande.

Charles Emil Löfvenskiöld dog 1888 och i sitt testamente donerade han och släkten pengar till olika behjärtansvärda ändamål. På Bergatorp inrättades en hushållsskola och pengar skänktes till lasarettet i Mariestad och till veterinärinrättningen i Skara för att främja undervisningen i djurskydd. Även inom Hushållningssällskapet i Skaraborg och Lantbruksakademien skapades fonder för att användas ”till den vanliga människan som strävar efter att skapa en bättre tillvaro och ett bättre samhälle”. Det citatet ger en god bild av ”lilleherrn på Bergatorp” och av hans gärning. Tyvärr är Löfvenskiöld i dag bortglömd och inte ens under arkitekturåret 2001 blev han uppmärksam. Nu har det i alla fall i någon mån skett.

Tore Hartung

BÖCKERNAS HUS

antikvarisk bokhandel, Lars Angshed

öppet: mån-fre 10-18, lörd 9-13

Slingvägen 1
Box 100, 549 21 TIDAN

tel: 0500-470052
mobil. 0737-430293

www.bockernas-hus.se

Antikvariat Wetter

Göran Midman Hjo

Västgöta- & Vätternlitteratur

Litografiska tryck,

Tersner, J A Berg, G Mellin, Billmarck

Tunnbindaregränd 1 A

544 30 Hjo

www.antikvariatwetter.dinstudio.se

0503-655895, 076-5547970

www.bokborsen.se

När Jonas Alströmer uppvaktade kungen i Holmestad

När kung Adolf Fredrik och drottning Lovisa Ulrika sommaren 1754 närmade sig Enebackens gästgiveri i Holmestad hörde de på långt håll ett mångstämmigt bråkande. Då de tittade ut bakom vagnens gardiner fick de se en smält fantastisk syn. Där står en man av medelålder, klädd som en adelsman, elegant bugande och denne igenkänner de kungliga till sin förvåning som Jonas Alströmer, industrigrundaren från Alingsås. Bakom honom syns ett hav av 400 bråkande och skuttande får och mitt ibland dem angoragetter och herdar klädda i färggranna uniformer.

Lite vid sidan stod också en turk, åtminstone var det en man i turkiska kläder, med pösiga byxor, fez och snabelskor; det hela verkade välarrangerat och intresseväckande.

Kungaparet kliver ur kaleschen och åhör Alströmers högstämde tal, i vilket han prisar sina fårs fina ull och demonstrerar angoragetternas silkesmjuka hår; detta upplyser han, kunde användas till finare plagg och det mjuka garnet som de vävdes av kallades mohair.

Adolf Fredrik lyssnar nådigt och nickar välvilligt medan drottningen likt en herdinna vänslas med några lamm. Kungaparet träder sedan in till gästgivaren i Enebacken, som utan tveivel dukat fram det bäst huset förmådde.

PR-man

Jonas Alströmer hade i Holmestad gjort en av sina vanliga PR-insatser, denna gång för sin fåravel, som låg honom varmt om hjärtat men också krävde en del kapital. Alströmers olika verksamheter gick sällan med vinst utan fick drivas med statsbidrag och olika slag av subventioner. Med åren hade han därför uppnått en beundransvärd skicklighet i att utverka anslag till sina olika projekt och han hade ofta och länge de styrandes öra.

I Sverige rådde vid denna tid den uppfattningen att all import var av ondo, medan däremot export skulle premieras; denna politik kallades merkantilism. Alla Alströmers projekt kunde kallas merkantilistiska och det var därför lätt för honom att få stöd från de hattar och mössor, som under olika perioder hade majoritet i tidens riksdagar.

De flesta svenskar känner i dag till Alströmers industrier i Alingsås och att det var han som införde potatisen i Sverige; detta har inpräntats i generationer av skolelever. Nyare forskning vill hellre framhäva hans insats för fåraveln. Det hävdas numera, inte utan fog, att hans industrier var dagsländer som fick läggas ned när bidragen upphörde och att potatisodlingen blev allmän först långt efter Alströmers död.

Fåravel

De svenska fåren av lantras gav alltför grov ull och Alströmer verkade för den skull för import av får med mjukare och finare ull. Allmogen ville dock ofta ha grövre ull, de hemvävda vadmaltstygnerna med svenskull stod bättre mot både väta och slitage. Alströmer propagerade dock skickligt för sina utländska får. De första köptes från England 1715, spanska merinofår importerades 1723 och marockanska får 1753. Dessutom infördes fettsvansfår från Persien.

För att på ett rationellt sätt kunna bedriva sin expanderande fåravel fick Alströmer 1728 arrendera Höjentorps gård av kronan och det var därifrån hjorden med de 400 fåren drivits, när han uppvaktade kungen i Holmestad.

Alströmer visar upp sin schäferiskola för konung Adolf Fredrik. Detalj från akvarell av Anders Suneson.

Angoragetter

De angoragetter som visades upp vid Enebacken för imponerade kungligheter och en häpen allmoge har sin egen historia. Alströmer hade hört talas om "kamelhårsbockar", som skulle finnas i Turkiet. Han skickade därför dit en av sina medhjälpare, Magnus Björling, och denne hittade djuren ifråga, som naturligtvis var angoragetter. Han fann dem i trakten av Ankara och forslade dem i korgar på kamelryggar närmare 80 mil till närmaste hamnstad. Av de sex som lastades levde bara två vid ankomsten till Göteborg. "Men tack och lov var de av olika kön" skriver Alströmer.

Angoragetterna skulle paras med getter av svensk lantras, men projektet blev aldrig lyckat; det kan nog kallas ett av Alströmers mera misslyckade merkantilistiska försök.

Sveriges första lantbruksinstitut

På Höjentorp tog Alströmer emot elever och dessa skulle sedan spridas ut över landet tillsammans med sina kunskaper. De hade då fått utbildning i fårskötsel men också i Alingsås genomgått en grundlig kurs för att lära sig ullhantering, vävning och färgning. Dessutom skulle de var och en på sin ort propagera för potatis-, tobaks- och humleodling och leta efter färggräs lämpliga att färga ull med.

Alströmer lyckades också skaffa fram pengar till "provincial-schäfrar", ett slags fårkonsulenter. Dessa kom att verka i nästan varje län och avvecklades först 1871. Flera schäferier inrättades också runt om i landet med avelsbaggar, stamböcker och korsningsförsök och självfallet tog man där också emot intresserade elever.

Med fog kan det påstås att Sveriges första lantbruksinstitut grundades på Höjentorp av Alströmer, det hade visserligen stark inriktning på fåravel men hade också växtodling och jordbrukslära på schemat.

Alströmer känd i Australien

Den svenska fåraveln låg verkligen Alströmer varmt om hjärtat och hans insatser där blev nog hans mest betydelsefulla, potatisen och manufakturerna i Alingsås i all ära. Det är faktiskt så att fårfarmare i Australien och på Nya Zeeland, och de bör veta vad de talar om, med respekt nämner Jonas Alströmers insatser inom europeisk fåravel. Nya världens får härstammar ju från Europa och kan delvis vara resultat av Alströmers merkantilistiska korsningsförsök för att framfinna fina får i Sverige.

Tore Hartung

Artikeln bygger på fakta hämtade ur en bok av Karl-Henrik Suneson. Den heter Jonas Alströmer och hans verk och är välskriven och full av intressant läsning.

Biografisk matrikel över eleverna vid Jonas Alströmers schäferskola på Höjentorp och i Alingsås 1736-64

Kanske den äldsta argara utbildningen i landet – en kurs i fårskötsel – startade redan 1736 på initiativ av Jonas Alströmer på Höjentorp i Västergötland. Forskaren i personhistoria, **Per-Ola Räf**, har följt ett stort antal av "schäfereleverna" från vaggan till graven. Dessa personer som sedan blev verksamma över hela landet har intressanta levnadsbanor. Biografierna ger en osedvanlig inblick i levnadsvillkoren under 1700-talet och ger även en stor dos person- och lokalhistorisk kunskap.

Agrarhistorikern **Carin Martiin** sätter in skolan med sina elever i sitt stora sammanhang där hon beskriver statsmakternas omhuldande om näringen. Hennes text kompletteras även av två intressanta gamla texter om skolans historia, dels av **Lars Tidén**, adjunkt vid Veterinärinrättningen i Skara, och dels av provinsialläkaren **G.F. Berggren**, Alingsås.

Den svenska fårskötselns äldre historia - några kapitel ur Ull och ylle av Sven T. Kjellberg

Den svenska fårskötselns historia har blivit behandlad i en av de mest särpräglade avhandlingar som utkommit här i landet. **Sven T. Kjellberg**, sedermera känd museiman i Lund, gav ut sin bok Ull och ylle 1943. Den är tjock som en kyrkbibel och en ovanlig läsupplevelse med sin berättande text. Här har vi låtit trycka om fem av kapitlen som i huvudsak behandlar fåren, importen av förädlade fårraser och om fårskötseln i allmogens tradition från 1500-talet och framåt.

Även denna bok har en inledning av **Carin Martiin** som berättar om Kjellberg och andra författare som under ett par århundraden behandlat fårskötseln i Sverige.

Biografisk matrikel över eleverna vid Jonas Alströmers schäferskola på Höjentorp och i Alingsås 1736-64 av Per-Ola Räf, illustrerad, inbunden, ca 120 s. Pris 150 kr.

Den svenska fårskötselns äldre historia – några kapitel ur Ull och ylle av Sven T. Kjellberg.

Red. Carin Martiin, illustrerad, inbunden, ca 150 s. Pris 150 kr

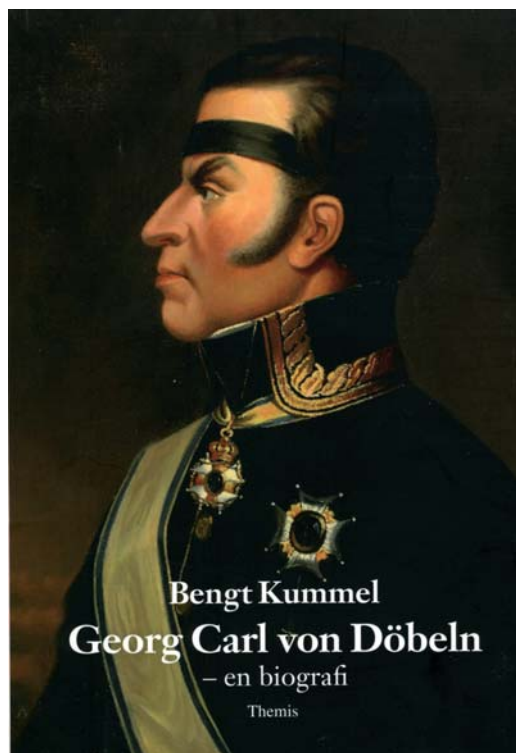
Specialpris för båda böckerna om beställning sker före 1 september: 190 kr + porto.

De båda böckerna utkommer under hösten 2009 och kan beställas från

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien
Enheten för de areella näringarnas historia (ANH)
Box 6806, 113 86 Stockholm
Tfn 08-54 54 77 20, e-post:kslab@ksla.se

Se även ANH:s kompletta litteraturförteckning på hemsidan www.kslab.ksla.se

En kotte för mycket för krigaren Döbeln

Huka er inte, ryssen skjuter bara med grankottar, skrek Döbeln till sina soldater för att ingjuta mod i dem. Att det inte handlade om ofarliga kottar fick han själv snabbt erfara. Ett skott träffade honom i pannan och resten av livet led Georg Carl von Döbeln av sviterna av detta skott.

Det var under försvaret av bron i Porrassalmi den 13 juni 1789 som Döbeln fick ett sår som aldrig läkte och som doldes under ett svart band. Ibland skylldes hans obehärskade humör på denna skada, men Döbeln var aldrig någon diplomat. Detta skaffade honom stora bekymmer.

Under åren kom han i konflikt både med kungar och revolutionärer, inte minst med 1809 års revolutionärer Adlersparre och Adlercreutz, vilka så småningom båda fick västgötsk anknytning. Adlersparre blev landshövding och Adlercreutz fick Läckö slott som förläning.

Döbeln var född på Stora Torpa mellan Skövde och Falköping, men detta är en bok skriven av en finsk historiker vid Åbo Akademi, som ser händelserna ur finskt perspektiv.

Med all rätt, det är ju genom Runebergs succé Fänrik Ståls sägner som Döbeln blivit berömd. Annars gjorde han sina militära lärospår i fransk tjänst i Indien. Redan då fick han lära hur vansinnigt krig oftast är med inkompetent högsta ledning och inte sällan lika inkompetenta officerare.

Samma sak mötte honom i Finland både 1789 och senare 1808-09. Soldaterna var illa övade och än sämre utrustade. Under första kriget fann man att en stor del av soldaterna inte ens hade riktig ammunition, i ett stort antal patroner hade krutet ersatts med sand. Dessutom var soldaterna oftast ovilliga att offra livet, de tänkte mer på familjen därhemma än på äran, som Döbeln och andra officerare.

Ute i stora världen hade Döbeln lär sig hårda tag mot sviktande soldater, och försökte överföra dem till förhållandena i Finland. Dessbättre stoppades han, men det framgår klart att han kunde vara mycket otrevlig att ha att göra med.

Frågan är om han ens var någon krigshjälte, hans krigiska framgångar var rätt måttliga. Däremot gjorde han ovärderliga insatser som förhandlare, som när han förmodligen räddade Stockholm genom att lura ryska trupper på Åland som var beredda att ta sig över isen.

Detta är en välskriven och faktarik bok som på inget sätt ensidigt är ute efter att hylla krigshjälten Georg Carl von Döbeln. Dessutom är det finska perspektivet bra. I svenska historieböcker framställs förlusten av Finland som den största svenska katastrofen genom tiderna. Det var det nog, men för finlänarna var den möjligen en vinst. Nu slapp de äntligen de eviga krigen mellan Ryssland och den tillfälliga stormakten Sverige, vilka främst fördes på finsk mark och med finska liv som insats. Runebergs berättelser om kriget 1809 ligger långt ifrån verkligheten.

Hans Menzing

Georg Carl von Döbeln – en biografi. Författare: Bengt Kummel. Förlag: Themis. 271 sidor.

Fyndiga funderingar om Gud, liv och kärlek

– Nu vilar hon hos Gud och har det mycket bättre än här nere på jorden, kan vuxna säga. Men ändå gråter de på begravningen, vem kan begripa det?

Den Lilla funderar mycket på Gud och Jesus, naturligt nog för en prästdotter. Och ibland blir det fel som när hon i kyrkan i valtid högljutt förkunnar att hon skall rösta på kommunisterna, för Far är kommunister!

Birgitta Rudberg har en rad böcker bakom sig, bland annat två fina, lätt ironiska pusseldeckare samt böcker som berättar om pappa Skarabiskopen Yngve Rudberg och om mammas konstnärliga släkt med rötter i Skövde. Denna gång är hon mycket försiktig med sådana fakta, det framgår bara att pappa är präst i Vänersborg i Birgittas barndom och att mormor var konstnär och målade Lillans porträtt.

För den stora allmänheten blev hon mest känd för sin härliga bok om barns missuppfattningar av psalmer och bibelord. Det är saligt att samla citron. Här redovisar hon en del av sina egna funderingar. Som att Jesus har två pappor men bara en mamma. Så är hon fru Josef eller fru Gud? Tja, vem kan svara på det.

Och ibland kan det komma barnsliga önskningar i aftonbönen. Som att Gud måtte låta henne drömma om biobesök. Förmodligen gärna när det visas en Disneyfilm.

Allt är skrivet i enkel versform, vilket passar bra till det ofta avsiktligt naiva innehållet. Och det som skildras är vardagsnära: Mamma är snäll och pappa är sällan hemma. Bröderna beundras men busar mest med lillasyster. Och det stora äventyret är besöket på Epidemin med diagnosen scharlakansfeber.

Efter ett yrkesliv som lektor i psykologi ser hon nu som 80-åring tillbaka på sitt liv. Summerar och funderar. Hon skriver om sin ischias som ger henne tillfälle att ligga på rygg och tänka igenom sitt liv. Funderingar kring livet, döden, sömnen, hunden och kärleken. Och precis som den lilla Birgitta ser hon på sig själv med självironi. Som hennes reflexion under rubriken Hon och han:

*Hon tillskrev honom egenskaper
som han ännu inte förvärvat:
Omtänksamhet, pålitlighet, trofasthet.
Det kunde hon aldrig förlåta honom.*

I all sin skenbara enkelhet rymmer det lilla häftet mycken klok-

het, gärna i lätt ironisk dräkt:

*Det är inte mer synd om mig
än jag själv tror.
Alltså kan jag själv
bestämma mitt lidande.*

En fin liten diktsamling som ger plats för fängslande skärvor från ett långt liv, och ofta glider Den Lillas och Den Gamlas funderingar samman. Båda betraktar de omvärlden med ständig förundran.

Hans Menzing

Den Lilla. Den Gamla. Författare: Birgitta Rudberg. Förlag: Tre Böcker. 119 sidor i litet format.

Dikter med både allvar och humor

Ingvar Björkdahl är Skaraborgare och har uppnått mogen ålder, han är snart 85 år. Detta hindrar honom inte att fortfarande ha full skaparkraft. Nyligen har han gett ut sin tredje diktsamling, som han kallat **När det skymmer**. I ett företal tror han att detta är ett avsked till sina trogna läsare, han har faktiskt sjuttio års versskriverier bakom sig.

Några ålderskrämpor hittar man dock inte i hans nyutkomna dikter, de behandlar på ett finstämt språk hans tankar om naturen, livet, tron, tvivel och döden. Björkdahl är beläst och kan sina svenska poeter, ofta låter han sig inspireras av Ferlin, Fröding och Karlfeldt. Dock utan att på något sätt plagiera. Björkdahl skildrar pricksäkert de skiftande årstiderna i Karlfeldts anda, låter porträttera en grå liten fågel, påverkad av Ferlin och dikterna om en clown och en fattig munk ger läsaren associationer till Fröding. Dikterna är både rimmade och orimmade, mestadels korta och lättbegripliga, t ex sommardikten:

Här blommar rallarrosor,
här blommar klint och vädd.
Bin och humlor svärmar
i ängens blomsterbädd.
De brummar och de surrar,
de har så fasligt brått.
I varje liten blomma
de söker honungsgott.

Ingvar Björkdahls dikter på västgötska har länge lästs med uppskattning och leenden. Glädjande nog har ger han också i denna diktsamling exempel på det språk som var hans barndoms. Av dikter på västgötska väntas att de ska vara roliga och det lyckas Björkdahl bra med. En underton av allvar och lätt nostalgi bör de nog också innehålla och Björkdahl gör inte läsaren besviken i det avseendet heller. T ex En bonnes klagovisa:

På bonnalivet har jak nu lessnat.
Petätera mina di har vessnat.
Va' skräen får enn sé n te å äta,
om enn bara får skörda sättepetäta.

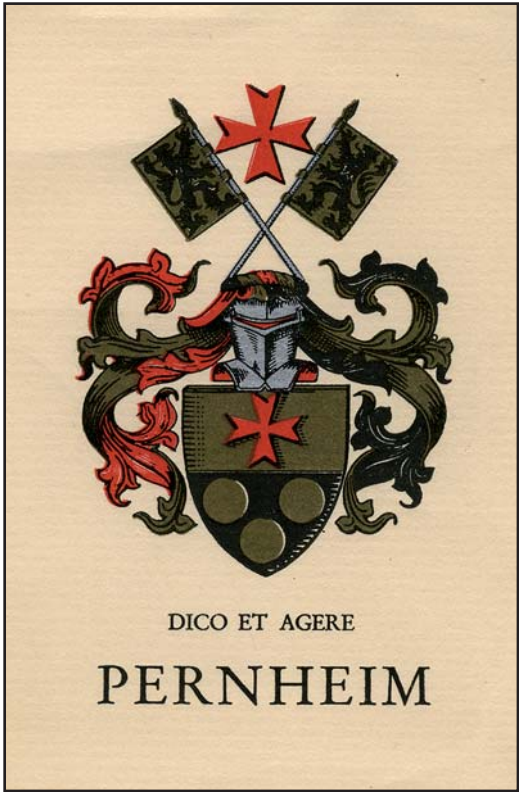
Diktsamlingen **När det skymmer** är läsvärd, tankvärd, underfundig och på sina ställen också humoristisk och kommer säkert att glädja många läsare. Dikterna passar utmärkt för högläsning i olika sammanhang.

Tore Hartung

Ingvar Björkdahl, När det skymmer. Atremi förlag 130 s.

EX LIBRIS

Johnny Hagberg

Egil Pernheim var tandläkare i Ulricehamn och född 1901. 1945 antog han ett borgerligt vapen som beskrivs enligt följande i vapenrullan:

Sköld: Delad i guld, vari ett rött malteserkors, och svart, vari tre bysantiner av guld, ordnade två över en.

Täcke: Rött och svart hjälmtäcke fodrat med guld.

Krest: Ett rött malteserkors mellan två korslagda stänger av silver med baner av guld, vardera belagd med ett svart lejon.

Valspråk: Dico et agere (Jag säger och handlar).

Pernheims vapen är tecknat av Margit Sundberg-Brisman 1945

Ägaren av Dalslands antikvariat i Rölunda och tillika medlem i vår förening, Lars Örtemark, är född 1942. Före sin pensionering var han lantbrevbärare. Hans exlibris är tecknat 2007 av sonen Jonas Örtemark (konstnär och författare).

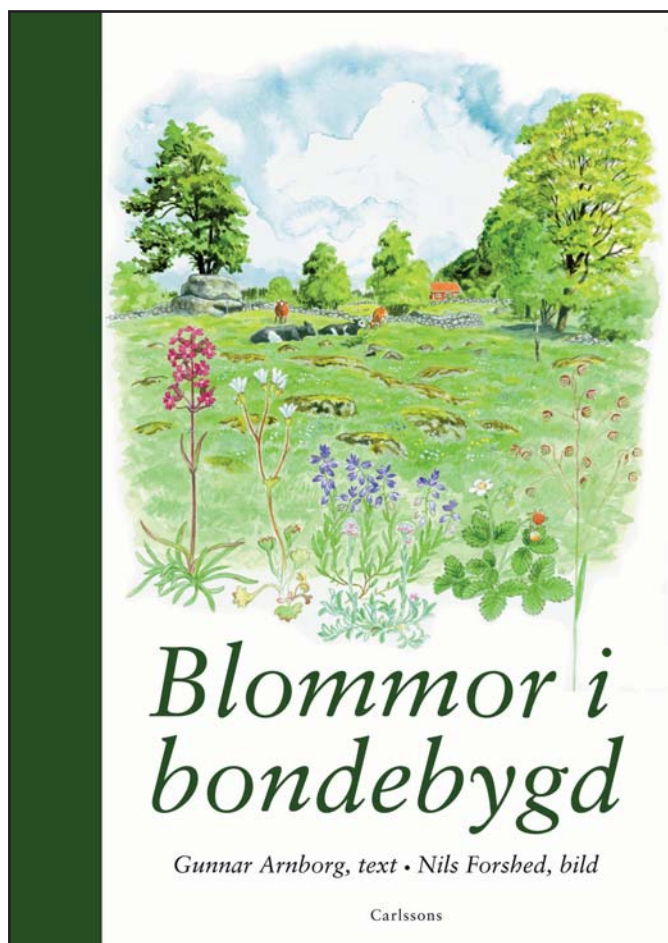

Skolbiblioteket i Lidköping hade som många andra skolbibliotek ett antal uppmaningar till låntagarna. Samma uppmaningar borde gälla än idag! Märkets motiv är det gamla rådhuset i Lidköping.

Gunnar Trönberg, 1904–1986, var tandläkare i Göteborg. Enligt uppgift var det den italienske kungen Umberto II som 1946 adlade honom och gav honom barontitel. Den danske exlibriskonstnären Johannes Britze tecknade och koppartryckte hans exlibris 1946. Den latinska devisen *Ave crux spec unica* kan översättas: *Var hälsad kors mitt enda hopp*. Samma devis återfinns för övrigt även på författaren August Strindbergs gravsten.

Vacker blomstervandring med lärda västgötavänner

Gunnar Arnborg och Nils Forshed har skapat en vacker bok om *Blommor i bondebygd*.

När öcksnörten får hår, då får korna lår, sa man i Korsberga i Vartofta förr, men ibland rimmande man istället på att när öcksnörten (backsippan alltså) är som fagrast är korna som magrast. Båda talesätten berättade en grym verklighet bakom hyllningen till vårblomstren. Under senare delen av vintern var fodret på upphållningen och när korna äntligen kunde släppas ut på bete var de ofta så utmagrade att de fick hjälpas till livgivande spirande gräs och örter just i backsippans tid.

Informationen om öxnera (backsipporna) är typiska för Gunnar Arnborgs sätt att behandla växterna i bondebygden. Visst kan han tala Linnés latin med blommorna, men här handlar det mer om att berätta om dem på god västgötska. Under intervjuer med gamla människor och upprop i olika tidningar har Gunnar Arnborg under åren samlat in mängder av kunskap om våra förfäders syn på blommorna omkring dem. Bland annat kan vi här ta del av över 2000 västgötska blomnamn.

För folk förr handlade det inte bara om fagra blommor att njuta av, växterna kunde vara livsviktiga för dem både att äta och att bruka i hopp om bot mot olika åkommor. Dessutom ansågs de ofta berätta när det var tid för slätter och annat viktigt. Gunnar Arnborg har utgått från åtta herbarier insamlade av familjemedlemmar i barndomssomrarnas Skölvene, men berättelsen växer ut och blir allmängiltig. Alla kan säkert minnas liknande blomsterängar och lummiga lundar. Konstnären Nils Forshed visar upp en stor del av växterna och deras landskap i sköna och ömsinta akvareller.

Tillsammans har de skapat en mycket vacker, lärorik och un-

derhållande bok. Som gammal pedagog är Gunnar Arnborg en baddare på att förmedla sin kunskap, så han glömmer aldrig att förgylla fakta med humor och poesi. Här finns gott om båda delarna, inte minst har han botaniserat flitigt i vår rika skatt av naturpoesi, däribland naturligtvis Harry Martinsons jordnära dikter.

Men än mer jordnära är förstås västgötarnas egna mustiga benämningar och talesätt. Allt skall vi väl inte lita obetingat på, en del av de "recept" som ordinerades som sjukdomsbot var nog lika farliga som sjukdomen, men dagens piller är ju inte heller harmlösa.

Detta är en underbar bok som inte bör sträckläsas utan njutas av länge i lagom portioner. Man behöver inte alls vara någon floraexpert för att hänga med, allt förklaras enkelt och det mesta av det som beskrivs hittar vi ganska lätt i markerna runt omkring oss. Det gäller bara att titta ordentligt.

Vi kan här också läsa om stora föregångare bland botanikerna, inte så få kommer från Västergötland. Blomsternamnen har mycket att berätta, och så får vi som sagt njuta av massor av fin naturlyrik.

Naturligtvis presenterades den nya boken i just Skölvene av Gunnar Arnborg och Nils Forshed.

För vänner av Västgötalitteratur är det förstås onödigt att påpeka att alla inblandade har anknytning till vår bygd, Gunnar Arnborg bor i Gråbo, Nils Forshed i Ljunghem utanför Skövde medan förläggaren Tryggve Carlsson visserligen bor i Stockholm men är ursprungligen handlarns pojke i Österbitterna.

Hans Menzing

Blommor i bondebygd. Text: Gunnar Arnborg. Illustrationer: Nils Forshed. Förlag: Carlssons. Antal sidor: 365 med mängder av härliga akvareller av växter och landskap. Pris 250:-